

Bülent Ecevit'in Orta Asya ve Azerbaycan Politikası: "Ne Turancılık Ne Şovenlik Tek Hedef İş Birliği"

Kaan GAYTANCIOĞLU*

Özet

Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemde Sovyet coğrafyasındaki dönüşüme hazırlıksız yakalanmıştı. İç politikasındaki yapısal sorunların da eklenmesiyle, bölgeye yönelik beklentiler ve umutlar kısa sürede hayal kırıklığına dönüşmüş ve Türkiye Orta Asya ilişkileri Bülent Ecevit'in deyişle, "slogan vizyonculuğu"nun ötesine geçememişti. Ecevit, muhalefet lideri iken başta Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde olmak üzere çeşitli platformlarda, Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi hususunda yapılması gerekenleri aktaracak, "Bölge Merkezli Dış Politika" yaklaşımını esas alarak, Türkiye'nin "Avrasyalaşma sürecindeki anahtar ülke rolüne" sıkça atıf yapacaktı. Ancak muhalefet lideriyken sergilediği duruş ile koalisyon ortağıyken iktidarda yapmaya muktedir olabildiği icraatlar örtüşmeyecekti. Ecevit, Türkiye ve Orta Asya arasındaki ilişkileri, çok boyutlu Türk dış politikasının bir parçası olarak görecekti ve Avrupa Birliği ile ilişkileri yoğunlaştırmada, bu ilişkilerin önemine değinmekle yetinecekti. Bu makalede Ecevit'in Orta Asya politikalarına yön veren unsurlar değerlendirilmiştir. Muhalefet lideriyken geliştirmiş olduğu söylemlerle koalisyon ortağıyken yaptığı icraatlar içerik analizi yöntemiyle çözümlenmeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bülent Ecevit, Orta Asya, İş Birliği, Avrasyalaşma, Bölge Merkezli Dış Politika

Bülent Ecevit's Central Asia and Azerbaijan Policy: "Neither Turanism Nor Chauvinism, Only Aim is Cooperation"

Abstract

Turkey was unprepared for the transformation that has been occurred in the Soviet space in the aftermath of the Cold War era. In addition to the structural problems in its internal politics, the expectations and hopes lead soon to disappointments and Turkey's relations with the Central Asian Republics could not leap far beyond "slogan visionism" as Bülent Ecevit expressed. While Ecevit was the leader of the opposition, he explained his point of views in various platforms such as in the Grand National Assembly of Turkey on what to do with Central Asian states and he frequently referred to the "Turkey's key role in the process of Eurasianization" based on his "Regional Foreign Policy" approach. However, he could not realise his thoughts on Central Asia as the leader of coalition that he proposed as the leader of the opposition. Ecevit considered the Turkish Central Asian relations as an integral part of his multidimensional foreign policy and stressed the importance of these relations for intensifying bilateral relations of his country with the European Union. This article analyses the determinants of the Ecevit's Central Asia policy. This researchwork evaluates Ecevit's discourses and policies on Central Asia and Azerbaijan with the aid of method of content analysis.

Keywords: Bülent Ecevit, Central Asia, Cooperation, Eurasianization, Regional Foreign Policy

Giriş

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) çözülmesiyle birlikte, güdümündeki Cumhuriyetlerin birbiri ardına bağımsızlıklarını ilan ettikleri dönemde Orta Asya ve Kafkasya'da vuku bulan yeni durum, Türkiye'nin kayıtsız kalamayacağı geniş bir

* Dr., (Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler), Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi, Genel Sekreter Yardımcısı, E-mektup: kaan.gaytancioglu@tekirdag.bel.tr

coğrafyanın ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹ Türkiye'deki politik liderlerin bu konudaki heyecanlı yaklaşımları ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri (OATC) ve Kafkaslarla iş birliğini geliştirme çağrıları, 1990'ların ilk yarısında büyük bir beklentiyle beraberinde getirmiştir. Ancak bugünden bakıldığında söz konusu fırsatın yeterince değerlendirilemediği rahatlıkla ileri sürülebilir. Bunda birçok faktörün etkili olduğu söylenebilir ise de, eski Başbakan Ahmet Davutoğlu, 1990'lı yıllardaki koalisyon hükümetlerinin iç politikada olduğu kadar dış politikada da etkisiz kalışını, "ortak bakış eksikliğine" bağlamaktadır.² Aslında Türkiye'de kamuoyu da o aylarda, çoğunlukla OATC ile olan münasebetler konusunda "olmasa da olur" kanaatinde olacaktır. Öyle ki emekli büyükelçi Şükrü Elekdağ, uluslararası bir araştırma şirketinin Temmuz 1993'te yapmış olduğu bir saha çalışmasına dayanarak yüzde 3,5'lik bir kesimin bu ilişkilere destek verip takip ettiğini kaleme alacaktır.³ Kamuoyu çoğunlukla kayıtsız kalsa da, Soğuk Savaş sonrası dönemin küresel ölçekli politik gelişmeleri Ankara'yı yakından ilgilendirmiş, iç ve dış politika gündeminin bu düzlemde inşa edildiği, en azından tartışmaların bu yönde cereyan ettiği gözlemlenmiştir. Davutoğlu'nun "ortak bakış eksikliğine" benzer bir tespit, Ecevit tarafından sıkça dile getirilen bir dış politika duruşunun söyleme dönüşmüş formunu oluşturmuş ve kendisi mevzubahis süreçte sıklıkla OATC'lerle iş birliği noktasında iktidar ve muhalefetin ortak paydada buluşmaları çağrısında bulunmuştur.

Ecevit, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) bu ülkelerde demokrasiye geçme ve parlamentolar arasında birlik kurulmasına öncülük etmesi gereğinden, Dış Türkler Bakanlığının kurulmasına; ekonomik ilişkileri geliştirmekten Türk Kültürü Enstitüsünün tesisine kadar geniş bir yelpazede birçok öneriyi ve projeyi gündeme getirmiştir. Ecevit, SSCB'nin dağılmasıyla birlikte yeni bir dünya kurulduğunu bildirmiş ve İnönü'nün tabiriyle "Yeni bir dünya kurulur, Türkiye o dünyada yerini alır" demiştir. DSP lideri Kafkasya'daki ve Orta Asya'daki "kardeşleriyle" ilişki kuramayan Türkiye'nin birçok fırsatı da değerlendiremeyeceğini dile getirmiştir.⁴ Ecevit, kendisinin dış Türklerle iş birliği kurulmasını istediğini ancak bunu istediği zaman da "Turancılık" ve "Şovenlik" ile eleştirildiğini ifade etmiştir.⁵ Makalenin tümü incelendiğinde, Ecevit'in bu konudaki yaklaşımı, Turancılık veya şovenlikten ziyade, ekonomik ilişkilerin ve enerji iş birliğinin geliştirilmesi anlamında karşılıklı bağımlılık çerçevesinde yorumlanabilir.

Çalışmanın amacı, Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan hızlı değişim ve dönüşüm sürecine Türkiye'nin neden eklenemediğini, OATC'yle ilişkilerin nasıl sürdürülebilir olmaktan çıktığını, Ecevit'in OATC politikaları üzerinden değerlendirmektir. Bu bağlamda Ecevit'in 1987-1997 arasında muhalefette, 1997-2002 arasında iktidarda yer alması önem arz etmektedir. Dolayısıyla "Yeniden Yapılanma" (Perestrojka) ve "Açıklık" (Glasnost) politikaları ile başlayan reform sürecinin başlarından SSCB'nin çözülüp OATC'nin bağımsızlıklarını ilan etmesinden itibaren geçen 15 yıllık bir süreç analiz edilmektedir. Bu kapsayıcılık, makalenin güçlü yanlarından birisini teşkil etmektedir.

Bu çalışmada Ecevit'in OATC politikalarına yön veren temel etmenler nelerdir?, Muhalefet ile iktidar politikaları arasında farklılıklar var mıdır? Çok boyutlu ve geniş açılımlı dış politika anlayışı çerçevesinde Ecevit'in özellikle iktidarda olduğu süreçte,

¹ Özcan, Gencer, "Doksanlı Yıllarda Türkiye'nin Değişen Güvenlik Ortamı", içinde En Uzun On Yıl, 2.bs., (Der.) Özcan, Gencer ve Kut, Şule, Buke Yayınları, İstanbul 2000, s.19.

² Davutoğlu, Ahmet, Stratejik Derinlik, 30.bs., Küre Yayınları, İstanbul 2009, s.46.

³ Elekdağ, Şükrü, "Dış Politika, Kıbrıs, Çiller ve Ecevit", Milliyet, 17 Ekim 1993, s.21.

⁴ TBMM Tutanak Dergisi, 25.12.1991, B:20, O:1, s.295-296 ve s.301.

⁵ Aynı yerde, s.293.

OATC ile olan ilişkileri, AB'ye girme yolunda bir araç olarak mı kullanmıştır? Sorularına cevaplar aranmaktadır. Makalenin hipotezi şu şekildedir: “Bağımsızlıklarından sonraki ilk 10 yılda, OATC, beklediği desteği göremediği için Türkiye'ye karşı güvenlerini yitirmişlerdir. Türkiye, Nahçıvan üzerinden koridor açıp enerji ve ekonomik konularda iş birliği geliştiremediği, bu konuda mevcut hükümetlerin edilgen davrandıkları için boşluğu büyük çoğunluk Rusya'nın doldurduğu gözlemlenmiştir. OATC ile ilişkiler, Ecevit iktidardan ayrıldığı dönemde, ilk günkü heyecanından uzaklaşıp temenni boyutunda kalmıştır. Ecevit'in OATC politikası muhalefette iken daha etkin düzeyde kendisini göstermiş, iktidara geldikten sonra, koalisyon ortağı olmasının da sebebiyle ve AB ile olan ilişkilere ağırlık verilmesi gibi nedenlerle, reel politikte daha etkisiz olarak kalmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm Ecevit'in muhalefet lideri olduğu dönemin politikalarına, ikinci bölüm 55-56 ve 57'inci Koalisyon Hükümetlerinin ortağı/lideri olarak iktidar sürecindeki politika ve icraatlarına odaklanmıştır. Üçüncü bölümde Ecevit'in OATC politikası muhalefette ve iktidarda olduğunu dönemlerde, karşılaştırılmalı bir şekilde değerlendirilmiştir. Karşılaştırma yapılırken, Ecevit'in OATC'ye yönelik söylemlerinden de yararlanılmış ve bu söylemler içerik analizi yöntemiyle çözümlenmeye tabi tutulmuştur.

Yazın ve Yöntem

Türk siyasal yaşamında, ‘siyasal lider merkezli’ gerçekleştirilen akademik çalışmaların hâlihazırda istenilen düzeyde olmadığı söylenebilir. Buna, siyasal liderlerin dış politikaları üzerine kaleme alınan eserler de dâhildir. İlgili konudaki yazın son yirmi yılda gelişme kaydetmekle birlikte, Batı'da üretilen eserlere nazaran yetersiz olarak gösterilebilir. Yukarıdaki verilerin ışığında, OATC ile ilişkiler bağlamında bu eserlerin sayısının çok daha az olduğu ileri sürülebilir. Ama yine de yön gösterici çalışmalar yok değildir. Örnek vermek gerekirse, Ali Faik Demir'in yayına hazırladığı, altı siyasal liderin dış politika eğilimlerinin, söylem ve eylemlerinin konu edildiği, “Türk Dış Politikası'nda Liderler: Süreklilik ve Değişim, Eylem ve Söylem” başlıklı eser liderlerin Orta Asya ve Kafkasya'ya dönük politikalarına yer verdiği için yazın adına önem arz etmektedir. Gökçen Kesgin⁶ adı geçen kitapta yazdığı bölümde, Ecevit'in dış politikasını incelemekte ve bu liderin Orta Asya ve Kafkasya'ya yönelik söylem ve eylemlerine ana hatlarıyla yer vermektedir. Başka bir örnek olarak, Süleyman Demirel'in OATC politikalarını inceleyen Sedef Zeyrekli Yaş'ın çalışması gösterilebilir.⁷ Söz konusu çalışmada Dokuzuncu Cumhurbaşkanı Demirel'in Orta Asya ülkeleriyle olan ilişkileri ve Demirel'in söylemleri içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmektedir.

Makalenin konusu gereği Ecevit ile ilgili çalışmalar dikkate alındığında, kendisinin diğer liderlere göre daha farklı açılardan değerlendirildiği için geniş sayılabilecek bir yazın göze çarpmaktadır. Öyle ki kendisinin biyografileri kaleme alınmış, şairliği, entelektüel kimliği, milliyetçi yönü ve dış politikası üzerine çeşitli kitap, makale, bildiri ve tez çalışmaları yayımlanmıştır. Ancak makalenin hazırlanması sürecinde yapılan incelemelerde, OATC özelinde doğrudan ve detaylı bir şekilde, Ecevit'in söylemleriyle eylemlerini bir arada değerlendirmeye çalışan bir akademik yayına rastlanmamıştır. Dolayısıyla hazırlanan makale, yazına bu yönüyle katkı sunmaya matuftur.

⁶ Kesgin, Gökçen, “Bülent Ecevit”, in Türk Dış Politikasında Liderler: Süreklilik ve Değişim, Eylem ve Söylem, Yayına Hazırlayan: Ali Faik Demir, Bağlam Yayınları, İstanbul 2007, s.241-342.

⁷ Yaş, Zeyrekli, Sedef, “Türkiye'nin Orta Asya Politikasında Süleyman Demirel'in Rolü”, Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, 2013, s.1-28.

Bu çalışma kapsamında Ecevit'in TBMM genel kurulunda yaptığı 20 adet konuşma, 5 adet DSP seçim bildirgesi, 2 adet temel parti dokümanı, Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinin 1987-2002 yılları arasındaki konuyla ilgili haberleri ve Başbakan olarak Ecevit'in 1999-2002 yıllarını kapsayan 56 adet farklı basın açıklaması ve açıkloturum programının deşifre edilmiş metni incelenmiştir.

İncelenen tüm materyaller, kronolojik bir yöntemle ve içerikleri doğrultusunda ana hatlarıyla iki döneme ayrılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda, Ecevit'in muhalefette ve iktidarda olduğu dönemlerdeki OATC politikaları söylem ve icraatları değerlendirilmiştir. Ayrıca içerik analizi yöntemiyle Ecevit'in her iki dönemde de OATC'ye dönük söylemleri yorumlanmıştır. İçerik analizi yöntemine tabi tutulacak metinler yazar tarafından seçilmiş (Ayrıntıları 'İki Dönemin Karşılaştırması' kısmında verilmektedir), analizin kategori düzeyi belirlenmiş, esnek kodlamaya karar verilmiş ve kavramların metinlerdeki tekrar sıklıkları MAXQDA adlı bilgisayar programı marifetiyle ortaya konulmuştur.

Ecevit'in "Bölge Merkezli Dış Politika" Yaklaşımı

DSP'nin 1995 seçim bildirgesinde, "Eğer DSP iktidarda olsa idi, dünyadaki ve özellikle de bölgemizdeki değişikliklerin Türkiye'ye sunduğu olanaklar ve açtığı ufuklar çok etkin biçimde değerlendirilmiş olacaktı. Türkiye, şimdi olduğu gibi sözde dostları ve müttefikleri tarafından bile horlanan, itilip kakılan bir ülke değil, dünyada ağırlığı duyulan, uluslararası ilişkilere ve değişime yön veren bir önder ülke durumuna gelebilecekti. Ama iş isten geçmiş değildir" denilmekteydi.⁸ Ecevit, yaşanan tüm bu "dış politik beceriksizliğin" ancak kendisinin "Bölge Merkezli Dış Politika" anlayışıyla bertaraf edilip, bölgede ve dünyada prestijli bir ülke konumuna gelinebileceğini vurgulayacaktı.⁹

Ecevit, Mustafa Kemal Atatürk döneminde izlenen, "barışçı" olarak özetlediği Türk dış politikasının "başarısını", komşularla ve yakın bölge ülkeleriyle oluşturulan dayanışma esaslı güvenlik kuşağına; bu sayede ülkenin güç kazanmasına ve bu gücün bir getirisi olarak da Batı'yla daha verimli iş birliği geliştirilmesine bağlamaktaydı. İzlenen bu stratejiler bütünü "Bölge-Merkezli Dış Politika" olarak adlandırılabilirliğini eklemekte ancak Bölge-Merkezli dış politikanın İkinci Dünya Savaşı sonrasında terk edildiğini ileri sürmekteydi. Terk edilen söz konusu politikanın ülkenin nitelikli gelişmesine ket vurduğunu ve Türkiye'nin etkisizleştiğini, bu etkisizliğin, SSCB'nin dağılma sürecinde de gözlemlendiğini ve bölgesel olanakların gereğince değerlendirilmediğini ifade etmekteydi:

"[...]1990'dan başlayarak Sovyetler Birliği'nin dağılması; iki kutuplu dünya ve Soğuk Savaş döneminin sona ermesi; Türkiye'nin önüne, "bölge-merkezli dış politika" geleneğini yeniden canlandırabilmesi için büyük olanaklar serdi. Bu değişikliklerin ön belirtileri daha 1980'lerin ortalarından itibaren ortaya çıkmaya başlamıştı... 1991-1993 arası dönemde Rusya, Sovyetler Birliği'nin dağılışı ardından ortaya çıkan duruma henüz uyum sağlayamamış ve kendini toparlayamamıştı. Eğer Türkiye bölgesel gelişmelere hazırlıksız, bilgisiz ve kararsız yakalanmış olmasaydı, Orta Asya'da kurulan Türk ağırlıklı cumhuriyetlerin demokratikleşmesine, istikrarına ve bağımsızlığına daha etkili katkılarda bulunabilirdi.

Türkiye'nin dünyada bir eşi daha bulunmayan çok boyutlu bir jeopolitik konumu vardır. Türkiye, tarihsel, coğrafi ve kültürel açıdan, hem bir Avrupa ve Balkan ülkesi, hem bir Akdeniz ve Ortadoğu ülkesi, hem de bir Kafkasya ve

⁸ DSP Seçim Bildirgesi, "DSP ile Dürüst Yönetim, Hakça Düzen, Ulusal Birlik", 1995, s.6 ve s.92-96.

⁹ Örnekler için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, 10 Mart 1996, B:21, O:1, s.48-49.

Asya ülkesidir. İki kutuplu dünyanın sona ermesi ve Avrupa ile Asya'nın "Avrasya" kavramında bütünleşmeye başlaması ile Türkiye'nin bu çok boyutlu jeopolitik konumu eskisinden çok daha büyük bir işlevsellik olanağı kazanmıştır. Türkiye eğer bu konumunu, daha çok gecikmeden değerlendirebilir ve 1920'li-1930'lu yılların "bölge-merkezli dış politikasını" yeniden canlandırabilirse, son yıllarda kaçırmış olduğu olanakları, biraz gecikerek de olsa, yeniden elde edebilir. Rusya'yı da Batılı müttefiklerini de karşısına almadan bölgede bir önder ülke durumuna gelebilir.

Türkiye'nin "bölge-merkezli bir dış politikaya" yeniden işlerlik kazandırabilmesinin öncelikli koşulu ise son yıllarda içine sürüklendiği siyasal tıkanıklıktan ve ekonomik bunalımdan bir an önce kurtulması ve demokrasinin eksiklerini gidermesidir. Kendi bölgesinde güçlenen ve önder durumuna gelen bir demokratik Türkiye'ye, Batı'nın kapıları da, hiçbir ödün vermemize, yalvarıp yakarmamıza gerek kalmaksızın, kendiliğinden açılır".¹⁰

Ecevit Bölge Merkezli Dış Politika yaklaşımı doğrultusunda "Avrasyalaşma Sürecinde Anahtar Ülke" şeklinde tarif ettiği, Türkiye'nin jeopolitik konumunun kendisine avantaj sağlayacağı ve bu avantajların ülkesine küresel saygınlık kazandıracağını söyleyecekti. DSP lideri "Avrasyalaşma Sürecinde Anahtar Ülke" anlayışını aşağıdaki sözlerle özetleyecekti:

"[...] Türkiye'nin jeopolitik önemi ortada. İstese de Avrupa'dan kopamayız. DSP olarak bizim zaten Batı'yla ilişkilerimizi koparma niyetimiz yok. Türk halkı zaten maceracılıktan uzaktır ve dış ilişkilerde sağduyulu, ihtiyatlıdır. Kamuoyunca Avrupa'ya karşı bir soğuma var. Gümrük Birliği konusunda çok dikkatli olmalıyız. Türkiye bölgedeki etkinliğini artırdıkça Avrupa Birliği için biz değil, onlar bizim kapımızı çalacaklardır. Çünkü Ortadoğu'dan Orta Asya'ya, Karadeniz'e, Balkanlar'a ve Kafkaslara kadar uzanan çok büyük bir etki ve ekonomik iş birliği alanı doğdu. Türkiye bu avantajlarını iyi kullanabilirse yüzünü Batı'dan Doğu'ya dönmeden de, isteklerini elde edebilir".¹¹

Bölge Merkezli Dış Politika yaklaşımında, Türkiye'nin jeopolitik konumu oldukça fazla önem arz etmekteydi. İyi değerlendirilmesi durumunda Türkiye'nin AB ile ilişkileri daha akılcı yürütülebilirdi:

"Avrupa Birliği'nin kapısında yalvarıp yakarmaya artık son verilmeli. Dünya yuvarlaktır, ne Batı Avrupa ile başlar ne de Batı Avrupa ile biter. Biz kendi bölgemizdeki ülkelerle barış içinde yaşamının dayanışmanın yolunu bulalım! Rusya'da, Kafkaslarda, Orta Asya'da, Ortadoğu'da, Çin'de, Japonya'da, Kore'de, Pasifik kıyılarında açılan geniş olanakları değerlendirme yolunu bulalım! Bunları akıllıca değerlendirelim! Çılgınca bir tüketim toplumu durumundan çıkıp üretim toplumu durumuna gelelim! Bunları yaparsak, çok geçmez, Avrupa Birliği bizim kapımıza gelir, dayanır: "Aman ne olur gel artık tam üyemiz ol" der. O noktaya gelmeden önce de bizi taş çatlasa üye almazlar".¹²

¹⁰ Ecevit, Bülent, "Bölge-Merkezli Dış Politika", Yeni Türkiye Dergisi, Mart-Nisan 1995, s.64-71.

¹¹ Sazak, Derya, "Barışa Yolculuk", Milliyet, 03 Kasım 1994, s.18.

¹² Ecevit, Bülent, "Ürünü Derme Zamanı", Ecevit'in 2 Ekim 1994 Günü Ankara'da Demokratik Sol Parti Üçüncü Olağan Kurultayında Yaptığı Konuşma, Demokratik Sol Parti Yayını, Ankara 1994, s.19. Benzer bir değerlendirme için bkz. "Başbakan Sayın Bülent Ecevit'in ATV Ana Haber Bülteni'nde Yaptığı

Ecevit'in "Bölge Merkezli Dış Politikası", kazanmış olduğu iktidar deneyimiyle pekişecek ve "Ulusal Çıkarlara Dayalı Bölge Merkezli ve Geniş Açılımlı Dış Politika" şeklinde derinleşecekti. Bu dış politika anlayışı, 1999 ve 2002 Seçim Bildirgelerine aşağıdaki şekilde yansıtılacaktı:

"Türkiye dünyadaki genel sorunlara da katkıda bulunabilecek bölgesel bir güç potansiyeline sahiptir. Türkiye bu gücünü ve yetkilerini bölgesinde ve dünyada barış ve uluslararası iş birliği için kullanarak, yalnız kendisi için değil, çevresinin de refahına ve esenliğine katkıda bulunabilir. DSP, Türkiye'nin bu konumunu değerlendirerek, ulusal çıkarlara dayalı, bölge merkezli ve geniş açılımlı bir dış politika programı önermektedir... Günümüzün gösterdiği gelişmeleri ve özellikle "Küreselleşme" olgusunu dikkatle izleyen DSP, ulusal çıkarlara dayalı, bölge merkezli ve geniş açılımlı dış politika anlayışını sürdürmektedir... DSP Kafkaslarda ve Orta Asya'da ortak bir dil, din ve kültürel değerlere sahip olduğumuz ülkeler ile ilişkilerini geliştirmeye ve iş birliğini arttırarak sürdürmeye kararlıdır... Yine, DSP Asya ve Avrupa'da başka devletlerin vatandaşı Türk kökenlilerin sorunlarına duyarlı olmayı sürdürecektir, yayılmacılık ve maceracılıktan uzak, uluslararası hukuka dayalı yapıcı, akılcı ve özgün bir dış politika izleyecektir".¹³

Bir Sol Parti Lideri Olarak Ecevit'in Düşün Dünyasında Orta Asya ve Türklük

Ecevit'e göre, "dünya çok hızla değişmekte", hızla değişen bu dünyada doğal olarak Türkiye'nin yeri ve konumu da yeniden tanımlanmaktaydı.¹⁴ Değişen dünya, Türkiye'nin önüne "çok geniş ve yeni ufuklar" açmakta, Türkiye'ye "yeni olanaklar" sağlamaktaydı. Eğer, bu olanaklar zamanında ve gereğince değerlendirebilirse, dünyadaki hızlı değişim sürecinde, Türkiye'nin dünyadaki yeri, ağırlığı ve önemi de büyük ölçüde artacaktı. Ona göre yalnız Türkiye'nin değil, Türklüğün de kıymeti anlaşılacak, uluslararası kamuoyu, muhtemelen ilk kez, dünya üzerinde Türkiye nüfusundan daha büyük bir Türk topluluğu veya Türk toplulukları bulunduğu bilincine varmaktaydı.¹⁵

Ecevit, dünya ve insanlığın şiddetli bir "siyasal deprem" yaşadığını ve bundan da en çok etkilenen ülkenin Türkiye olduğunu vurgulayacaktı. Ancak bunun bir fırsat ihtiva ettiğini, "Türkiye, dünyada ve yakın çevresinde yalnızlıktan kurtulmuştur" şeklinde duyuracak; böylece Türk ulusunun başkaları tarafından örnek alınır bir ülke konumuna geleceğini; bunun ağır sorumluluğunun olduğunu ve bu sorumluluğun altından kalkmak için çabuk hareket edilmesi gerektiğini sıkça belirtecekti.¹⁶ Türkiye'nin bu yeni cumhuriyetleri süratle tanımasını olumlu karşıladığını belirten¹⁷ Ecevit, hükümetin bir yandan da, onlara Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini (KKTC) tanımalarını telkin etmelerini öğütleyecekti.¹⁸

Açıklamalar", 22 Ekim 1999, Başbakan Bülent Ecevit'in Konuşmaları, (2 Ekim 1999-31 Aralık 1999), Başbakanlık Basımevi, Ankara 2000, s.111.

¹³ DSP Seçim Bildirgesi, "Sessiz Devrim: DSP'nin Ülke Sorunlarına Yaklaşımları ve Çözüm Önerileri", 2002, s.177-179. DSP Seçim Bildirgesi, "Dürüst Yönetim, Hakça Düzen, Ulusal Birlik, İnançlara Saygılı Lâiklik", 1999, s.112-114.

¹⁴ DSP Seçim Bildirgesi, "Gözün aydın Türkiye", 1991, s.60-62.

¹⁵ TBMM Tutanak Dergisi, 25 Aralık 1991, B:20, O:1, s.293-294. Ayrıca bkz. DSP Seçim Bildirgesi, a.g.e., 1991, s.63-64.

¹⁶ "Ecevit: Türkiye yalnızlıktan kurtuldu", Cumhuriyet, 26 Şubat 1992, s.5.

¹⁷ TBMM Tutanak Dergisi, 25 Aralık 1991, B:20, O:1, s.295-296.

¹⁸ Aynı yerde, s.301.

Türkiye'nin bu gelişmeler karşısında yeni bir dış politika stratejisi oluşturması ve bir milli mutabakat çerçevesinde senaryolar hazırlamasının gerekliliği noktasında Ecevit, daha 1970'lerde uluslararası hareketlere bakarak, Türkiye'nin böyle bir arayış içine girmesini önerdiğini ancak anlayamadığını aktaracaktı. Ecevit, "Türkiye'nin bu değişikliklere seyirci durumdan çıkarak, daha çok beklemeden, tavrını ve politikalarını saptaması gerekir" diyecekti.¹⁹ Hatta kendi tespitiyle, değişimi ilk fark eden siyasal parti DSP'ydi ve bu yönde politikaları ve projeleri hazırды. Tam da değişimin odağında, bir muhalefet lideri olarak, gördüğü birtakım eksikleri dile getirecek, çoğunlukla kendi üretmiş olduğu içerik ve kavramları da basın ve TBMM aracılığıyla karar vericilere ve vatandaşlara duyuracaktı. Türkiye'nin dış politika yapıcılarının Dış Türkleri kapsayacak ve gözetilecek stratejilere sahip olup olmadığını sorgularken bu konuda DSP'nin çözüm önerilerini de aktaracaktı.

Ecevit'in dış Türklere dönük söylemleri oldukça milliyetçi bulunacaktı. Hatta bu dönemde milliyetçi kesimin doğal lideri, Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) eski Genel Başkanı Alpaslan Türkeş, Ecevit'le özellikle dış Türkler konusunda görüşlerinin birleştiğine ilişkin bir değerlendirmeye, "Evet, Ecevit'in görüşleri bizimle birleşti" şeklinde yanıt dahi verecekti.²⁰ Bir sol parti lideri olarak, Dış Türklerin sorunlarıyla ilgilenmesi, diğer sol kesimlerce yadırganacak ve popülist bulunacaktı. Ecevit'in partisi, sağa yaklaştığı hususunda eleştirilecekti.

Ecevit'in Muhalefet Lideri Olarak OATC Politikası (1987-1997)

SSCB'nin dağılma sürecinde ortaya çıkan fırsatlar ve tehditler, siyasal liderlerin gerek TBMM'deki oturumlarında, gerekse doğrudan ya da dolaylı olarak yapmış oldukları açıklamalar esnasında dile getirilecekti. Bu değişimi ve değişimde alınacak pozisyonu sıkça gündeme getiren liderler arasında dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve Başbakanı Süleyman Demirel gibi politikacıların yanı sıra muhalefetteki DSP Genel Başkanı Ecevit de kendisine yer bulacaktı. Sorunlar ya da fırsatlar karşısında nasıl bir yapılanmaya gidilmesi ve siyasal duruş sergilenmesi noktasında altı çizilecek hususlar Ecevit'in genel başkanlığındaki DSP'nin Dış Türkler politikasını büyük ölçüde belirleyecekti. Erken önerileri daha sonra Ecevit'in "Bölge Merkezli Dış Politika" anlayışına etki edecek ve "Avrasyalaşma sürecinde Anahtar Ülke" söylemi ile birleşecekti.

Ecevit'in Dış Türkler üzerine geliştirmiş olduğu politikanın ilkin kökensel daha sonra kurumsal ana hatları ve detayları, OATC özelinde aşağıdaki başlıklarda incelenmektedir. Buna göre erken önerileri kapsamında Ecevit'in, Türkiye dışındaki Türkler ile iletişim kurulması, ilişkilerin sürdürülebilir olması ve kurumsal hareket edilmesi noktasında bir bakanlık tesis edilmesi fikri ortaya konulacaktır. Ardından ilişkilerin daha anlaşılabilir düzeyde gerçekleşmesi ve karşılıklı yürütülecek projelere akademik destek verilmesi için Türkiye Kültürü Enstitüsü'nün kurulması önerisinden bahsedilecektir. Üçüncü olarak Türkiye ile OATC arasında ekonomik bağımlılığın kurulması ve ortak politikalar oluşturulması düşüncesi, akabinde Nahçıvan'a koridor açılması planı incelenecektir. Beşinci olarak siyasi iş birliğini sağlamak adına söz konusu ülkelerle Avrasya Topluluğu'nun kurulması yönündeki stratejisi değerlendirilecektir. Son başlıkta Karabağ sorununda Ankara'nın edilgen tavrı karşısındaki çıkışları ve ne yapılması

¹⁹ Yalçın, Nilüfer, "Türkiye'de Dış Türkler Sorununun Dünü Bugünü Yarını", Yazı Dizisi, No:3, Milliyet, 28 Mart 1990, s.13.

²⁰ "Ecevit'in görüşü bizimle birleşti", Cumhuriyet, 07 Ekim 1991, s.4.

hususundaki açıklamaları konu edilecek ve kendisine bu yönde getirilen eleştirilere yer verilecektir.

Dış Türkler Bakanlığı İdeali

Dış Türkler ilk bakışta, özellikle farklı coğrafyalarda kendi devletlerini kurmuş Türk kökenli toplulukları değil de başka devletlerin vatandaşı olarak yaşayan Türk azınlığı tarif eden bir kavram olarak anlaşılmaktadır. Ecevit'in, "Dış Türkler" tanımı da benzer yöndedir ve "Başka ülkelerin vatandaşları olarak yaşayan Türk kökenliler" şeklindedir. Ancak Ecevit söylemlerinde, Balkanlar'daki ve Kıbrıs'taki Türklerle Orta Asya ya da Kafkasya'dakiler arasında bir ayırım gözetmeyerek OATC'de yaşayan Türk kökenlileri de Dış Türkler olarak değerlendirmektedir. Emrah Konuralp'e göre Dış Türkler meselesi, Ecevit'in milliyetçiliğinin dışsal boyutunun önemli bir ögesi idi.²¹ Ecevit Türk milliyetçiliğinin ancak Osmanlıların son yıllarında ortaya çıktığını, bir süre değişik arayışlara yol açtığını belirtmekte, şimdi ise maceracı olmayan bir hal kazandığını, Türkiye dışındaki Türklerle iletişim kurmanın önemli olduğunu ve Dış Türklere sahip çıkılmasının önemini gerekliliğini ortaya koymaktaydı:

"[...]Ancak Cumhuriyetle birlikte, Atatürk'ün tanımladığı, ırkçılıktan uzak, çağdaş bir milliyetçilik anlayışı Türk toplumuna yerleşti. Zaten Türk ulusu ırkçı, şoven, yayılmacı bir eğilimi hiçbir zaman benimsememiştir. Bu nedenle Panturanizm gibi akımların devlet politikamıza hiçbir etkisi olmamıştır. Nitekim son yıllarda dış Türklere yönelik baskılar katliam boyutlarına ulaştığında, örneğin Kıbrıs'ta Türkiye müdahale etmek zorunda kalmıştı ama ırkçılığa yönelinmemiş, insani duygular ön planda tutulmuş, Türklerin soykırımı önlenmişti".²²

Ecevit, DSP'nin 1987 genel seçimleri için hazırlamış olduğu seçim bildirgesinde, diğer siyasal partilerden farklı olarak, Dış Türkler meselesine, "Göçmenler ve Başka Ülkelerdeki Türkler" şeklinde başlık ayırarak yeni bir kurumsal yaklaşım önerecekti. Bu yaklaşımıyla, diğer siyasal partilerden ve liderlerden ayrılmaktaydı. Söz konusu husus üzerinde neredeyse ilk defa politika belirleyen ve kurumsal bir yapılanma öneren kendi partisi olmaktaydı. Buna göre seçmene, "Demokratik Sol iktidar, bir 'Göçmenler ve Yurt Dışındaki Türkler Bakanlığı' kuracak" ve "Bu Bakanlık, başka ülkelerdeki Türklerin Türk dili ve kültürü konusundaki gereksinmelerini, o ülkelerle dostluk ilişkileri ve anlayış birliği içinde, karşılamaya katkıda bulunacaktır" vaadi verilecekti.²³

Ecevit, çeşitli vesilelerle, 1987 seçim bildirgesine atfen, söz konusu dönemde bir "Dış Türkler Bakanlığı" kurulmasını önerdiğini, eski Sovyet coğrafyasında yaşanan gelişmeleri DSP'nin çok önceden görerek, söz konusu gelişmelere tek hazırlıklı siyasal parti olduğunu dillendirecekti.²⁴ Dış Türkler Bakanlığı konusundaki ısrarının yanlış anlaşılacak, kendisinin "İrkçılık ve Turancılık"la suçlandığını anımsatacak,²⁵ kendisinin ve partisinin sağa kaydığı yolundaki değerlendirmeleri de sıkça reddedecekti:

²¹ Konuralp, Emrah, Ecevit ve Milliyetçilik, Togan Yayınları, İstanbul 2013, s.176.

²² Yalçın, a.g.e., s.13.

²³ "Daha Çok Üreten Hakça Bir Düzen", Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi, DSP Yayınları No:9, Sistem Ofset, Ankara, 1987, s.132.

²⁴ Örnekler için bkz. "Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi, a.g.e., 1991, s.60-62.; Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi, a.g.e., 1995, s.91.; Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi, 1999, a.g.e., s.108.; TBMM Tutanak Dergisi, 25 Aralık 1991, B:20, O:1, s.293-294.; Ecevit, "Bölge-Merkezli Dış Politika", a.g.e., s.64-71.; Fikret Bila, "Batı sosyal demokratları, sağın dümen suyuna girdi", Milliyet, 02 Şubat 1993, s.17.

²⁵ "Ecevit: Demirel gün kurtarıyor", Cumhuriyet, 26 Ekim 1992, s.5.

“[...]Neyimiz, hangi politikamız sağcı? Ben 1987’de daha kimse Sovyetler Birliği’nin parçalanacağını düşünemezken “Dış Türkler için bakanlık” kurulmasını önerdim. Onlarla daha ciddi ilgilenilmesini istedim. O tarihten bu yana, bize sağcı damgası vurdular. Ama solcuların, aydınlarımızın bir huyu var. Bir kişi biraz dinine düşkünse hemen sağcı damgası vurup dışlıyorlar[...].²⁶

Türkiye Kültürü Enstitüsü Kurulması Düşüncesi

Ecevit, küresel aktörlerin, dünyadaki değişimi çok daha önceden öngörerek bu doğrultuda bir altyapı inşa ettiklerini, birçok ülkedeki bilim çevrelerinin, uzmanların ve enstitülerin dönüşümü “öteden beri” incelediklerini öne sürmekteydi. Ona göre, Moskova, Helsinki, diğer İskandinav ülkeleri, Danimarka, Almanya, Macaristan, Polonya ve Amerika Birleşik Devletleri’nde Orta Asya, SSCB, Çin, Balkanlar ve Türkiye gibi ülkelerdeki Türk toplulukları üzerinde inceleme yapan birçok bilimsel kuruluş ve enstitü bulunmaktaydı. Fakat Türkiye’de böyle bir enstitü kurmak ve böyle incelemeler yapmak düşünülmemişti. Ecevit Türkiye’nin, kendi toprakları dışındaki Türk topluluklarının varlığı hakkında bilgileri, genellikle yabancı kaynaklardan aldığını iddia etmekteydi.²⁷

Değişim sürecinde eski SSCB coğrafyasında, özgürlüğe ve bağımsızlığa yeni kavuşan Türk ve Müslüman ağırlıklı cumhuriyetlerle Türkiye arasındaki ilişkiler ivme kazandığından, bu ülkelerle ilişkilerde görüşmelere yardımcı olacak değişik Türkçe lehçelerinde uzmanlaşmış çevirmenlerin yetiştirilmediğini söyleyen Ecevit’e göre “Belli ki, Türkiye, bu gelişmelere bilgisiz ve hazırlıksız yakalanmıştı”. Ecevit, Dışişleri Bakanlığında Bilal Şimşir’in başkanlığında bu konu ile eşgüdümü sağlayacak özel bir birimin kurulmasını yerinde bulmakta ve dönemin Kültür Bakanı Fikri Sağlar’ın, kültürel ilişkileri geliştirmek üzere Türkistan’a gitmesini olumlu bir gelişme şeklinde değerlendirmekteydi.²⁸

Ecevit, Türk dünyası ile iletişim kurabilmede bir enstitünün yokluğuna farklı bir vesileyle de dikkat çekecektir. Ülkede PKK kaynaklı terörün şiddetini arttırdığı günlerde, sorunun çözümünde ana dilde eğitim ve Kürtçe yayının gerekliliğinin tartışıldığı bir sırada, kamuoyunda “Kürt Enstitüsü kurulmalıdır” şeklinde bir öneri gündeme getirilecekti. Ecevit, bu tartışmalara katılarak, “Türkiye’nin kültürü binlerce yıl boyunca öylesine değişik kökenlerden gelen kültürlerin kaynaşıp bütünleşmesinden oluşan bir alaşım ki bu alaşımın öğelerini birbirinden kopuk olarak incelemek olanaksız. Onun için, bence gerekli olan, bir ‘Türkiye Kültürü Enstitüsü’ kurulmalıdır” fikrini ortaya atacaktı.²⁹ Ecevit için Türkiye Kültürü Enstitüsü, Dış Türklerle olan sürdürülebilir ilişkilerin olmazsa olmaz kurumuydu. Böyle bir enstitü dilbilimden tarihe, ekonomiden tıbbaya kadar birçok alanda yapılacak ortak çalışmaların çekim merkezi olacaktı. Özellikle dil birliğinin güçlendirilmesinin aradaki iletişimi ve kültürel alışverişi hızlandıracağını vurgulayacaktı.³⁰ Ayrıca Türkiye dışındaki Türk topluluklarının bulunduğu ülkelerde eğitim veren/verecek

²⁶ “Ecevit’e göre SHP ve CHP ile ayrılıklar derinleşiyor”, Cumhuriyet, 17 Eylül 1993, s.5.

²⁷ TBMM Tutanak Dergisi, 25 Aralık 1991, B:20, O:1, s.293-294.

²⁸ Ecevit, 49’uncu Hükümetin Kültür Bakanı Sağlar’ın Türkistan ziyaretine istinaden “Son yıllarda, başka ülkelerdeki Türklere önem vermemiz zamanının geldiğini belirttiğince, Sosyal Demokrat Halkçı Parti’nin bazı sözcüleri, beni ırkçılıkla, Turancılıkla, şovenlikle suçlamışlardı, ama çok şükür, iktidara gelince, kendileri de, devlet olarak, millet olarak bu ilgiyi göstermemiz gerektiğini kavramış bulunuyorlar. Bunu da şükranla karşılıyorum” diyecektir. TBMM Tutanak Dergisi, 25 Aralık 1991, B:20, O:1, s.293-294.

²⁹ “Ulusal Uzlaşma Anayasası”, Cumhuriyet, 31 Mart 1991, s.4.

³⁰ Ecevit, Bülent, Değişen Dünya ve Türkiye, Demokratik Sol Parti Yayınları, Ankara 1990, s.76.

Türk okullarının da bu enstitünün yaptığı/yapacağı çalışmalarla yeni nesiller arasında daha nitelikli insan kaynağının yetiştirilmesine aracılık edecekti. Bu şekilde Türkiye ile OATC arasında kurulacak köprü daha da güçlü olacaktı.

Ekonomik İş Birliği Çağrıları

Ecevit'in Türkiye ile OATC arasındaki ilişkileri geliştirme bağlamında yaptığı önerilerden bir diğeri, belki de en önemlisi "ekonomik iş birliği" konusuydu. Değişim sürecinde Türkiye'nin önüne çıkan çok geniş olanaklar olduğunu savunan Ecevit'e göre eski SSCB'nin OATC'nin, Kafkas cumhuriyetlerinin, Karadeniz, Balkan ve Doğu Avrupa ülkelerinin, birbirleriyle ekonomik ilişkiler oluşturma zorunluluğu ortaya çıkmaktaydı. Böyle bir talebe, Türkiye'nin cevap verebilecek kapasitede olduğunu, bu iş birliği modeline öncülük edecek durumda bulunduğunu; düşünsel olarak da bir ölçüde liderlik etmeye başladığını da dile getirecekti. Türkiye'nin bu potansiyeli gereğince değerlendirebildiği takdirde, zaman içinde Batı ile ilişkiler de daha olumlu seyredecekti. Ancak Batı'nın ilk etapta Türkiye'nin çevresinde oluşturmak istediği bu lider pozisyonun ve tesis etmeye çalıştığı bölgesel iş birliğine yönelik engelleme maksatlı girişimleri de olacaktı. Bunun doğal karşılanması gerektiğini, ifade eden Ecevit, bu olasılığa hazırlıklı olunması noktasında uyarıda bulunmaktaydı.

Ecevit'in ekonomik iş birliği hususundaki önerisi, proje ve yatırım eksenli bir modele "öncülük" etmektir:

"Türkiye, daha çok zaman yitirmeksizin bir uzmanlar birimi oluşturarak, çevresindeki ülkelerle yapacağı, korumaya çalışacağı ekonomik iş birliğiyle ilgili somut ve çekici yatırım projeleri üretmelidir; üçlü yatırım projeleri, üçgen yatırım projeleri. Türkiye ayrıca, gelişmiş bazı ülkelerin ve aynı zamanda, tabii, bölgemizde yeni bağımsızlığına, özgürlüğüne, kavuşan ülkelerin ortaklaşa yapabilecekleri yatırımlar için öncülüğü ele almalıdır ve bu konuda ciddi, somut, gerçekçi yatırım projeleriyle, Batı ülkelerindeki girişimcilere başvurmalı, onlara çağrılarda bulunmalıdır. Ben inanıyorum ki, her şeyden önce kendi çıkarlarını düşünen bu girişimciler, hükümetleri istemese bile, bizim bu projelerimizi ilgiyle karşılayacaklardır. Öte yandan, biz, bölgesel ekonomik iş birliği düzenlemelerine öncülük edebilmek, katkıda bulunabilmek hele öncülük edebilmek için kendi ekonomimizi ona göre düzenlemeli ve planlanmalıyız. Bu açıdan, Hükümet Programındaki bir paragraf beni biraz rahatsız etmişti; bunu Hükümet Programı görüşmelerinde de söylemiştim. Bizim, yeni sanayi stratejimizin Avrupa Topluluğunda tam üyeliğe göre belirleneceği, Hükümet Programında yazılı idi. Bu, bence hiç gerçekçi değildir; tam tersine, biz Avrupa'nın kapısını, ancak, kendi ekonomimizi, bölgesel iş birliği olanaklarına göre yönlendirecek, planlayacak olursak, kendimize ve bölgemizdeki ülkelere açtırabiliriz.³¹

³¹ TBMM Tutanak Dergisi, 25 Aralık 1991, B:20, O:1, s.294-295. Ecevit, Türkiye-OATC ilişkilerini değerlendirme kapsamında yabancı liderlerle de temas kuracak, bu görüşmelerde yabancı devlet adamları tarafından TBMM'de 25 Aralık 1991'de savunduğu görüşlere benzer fikirler önerilecekti. Örneğin Cezayir Devleti'nin ilk Cumhurbaşkanı Ahmed bin Bella, Ecevit'in yapmış olduğu Bağdat ve Amman gezileri sırasında kendisine, Türkiye'nin, yeni OATC ve Kafkas cumhuriyetleriyle, Rusya ve Ukrayna'yla ve Arap İslam âlemiyle ilişkilerini geliştirmeye önem vermesi gerektiğini söyleyecekti. Bella, böylece söz konusu ilişkilerden alacağı güçle, Türkiye'ye, zamanla Avrupa Topluluğu kapısı da bütün kapılar da açılır" tezini savunacaktı. "Ürdün'den Önemli Mesajlar", Milliyet, 28 Aralık 1992, s.15.

Ecevit'in, OATC'ye Milliyet gazetesi aracılığıyla, ilk çalışma gezisi gerçekleştiren ve durum analizini etraflıca yapan lider olduğu bilinmektedir.³² Bu gezi kapsamında 14-24 Ocak 1992 tarihlerinde Azerbaycan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Kazakistan'ı ziyaret edecektir. Orta Asya ülkelerine yaptığı geziler sırasında, Türkiye'nin, eski SSCB'den bağımsızlıklarını ilan eden Türk cumhuriyetleriyle bir ekonomik birlik kurabileceğini belirtecektir. Ecevit, bu ekonomik birliğin Amerikan, Avrupa ve Japon ekonomileriyle yarışabilecek duruma gelebileceğini de ileri sürecektir.³³ Pakistan incelemesi sırasında ise kendisine "Türkiye, Pakistan ve İran arasında Orta Asya cumhuriyetlerini elde etme yarışı var mı?" sorusu yöneltilecekti. Ecevit bu soruyu yanıtlarken, Türkiye ve Pakistan'ın deneyimleriyle demokratikleşme ve pazar ekonomisine geçmeye çalışan OATC'ye yardımcı olabileceklerine değinecek ve İran hususunda ise bu ülkenin rejim ihracı çabalarından duyduğu rahatsızlığı ifade edecekti.³⁴

Köktendinci Ülkelerin ve Rusya'nın Hegemonyasına Karşı OATC ile Çok Boyutlu ve Batı'dan Bağımsız Diplomatik İlişki Kurma ve Nahçıvan Koridoru Teklifi

OATC'nin tanınmaları, dışa açılmaları, ekonomilerini kuvvetlendirmeleri ve kuracakları işbirlikleriyle küresel sistemde kendilerine yer bulmaları gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye ile ortak projeler geliştirmek ve iletişimi arttırmak ilk bakışta güvenli bir seçenektir. Türkiye de istekliydi ancak daha önce de bahsedildiği üzere, söz konusu ülkelere önderlik edecek güçte değildi. Ecevit, Türkiye'nin Orta Asya'da yaşayan Dış Türklere ilgi göstermezse, "ortaya çıkacak boşluğu İran ya da başka Müslüman ülkeler doldurur" görüşünü savunacaktı:

"Türk ve Müslüman cumhuriyetleriyle ilgimizi, gerek kültür ve eğitim bakımından, gerek ekonomi bakımından çok sağlam temellere ve çok boyutlu gerçekçi bir planlamaya bağlamayacak olursak, bizim o ülkelerde bırakacağımız boşluğu veya uyandıracığımız hayal kırıklığını, şu aşamada, Ortadoğu'nun bazı çağdışı, kökten dinci rejimleriyle yönetilen ülkeleri doldurmaya çalışabilir; nitekim şimdiden Suudi Arabistan ve İran bu çabanın içindedir. Biz devlet olarak, henüz, o yeni cumhuriyetlerin çocuklarına, gençlerine yeterince burs sağlayamazken, Suudi Arabistan ve İran binlerce burs sağlamaktadırlar; kendi görevlilerini o ülkelerde sürekli dolaştırmaktadırlar. Şimdi bu o çağ dışı rejimlerle yönetilen Ortadoğu ülkeleri, bir kimlik arayışı sürecinde bulunan Türk kökenli eski Sovyet cumhuriyetlerinde Türklük bilinci uyanmasını ellerinden geldiği kadar, engellemeye çalışmaktadırlar."³⁵

Ecevit, strateji gereği, Türkiye'nin OATC, Rusya Federasyonu ve Ukrayna, Balkan ülkeleri ve Orta Avrupa'nın eski sosyalist ülkeleri ile çok boyutlu ve ayrı ayrı ilişkiler kurması gerektiğini savunacaktı. Batı'dan bağımsız geliştirilecek politikalarla Türkiye'nin yakaladığı önemli fırsatları değerlendirebileceğini söyleyen Ecevit, dünyada Türklüğün büyük önem kazandığını; ancak Turancılık kaygısıyla Türkiye'nin dış Türklere ilgilenmemesi durumunda meydanın İran ve Suudi Arabistan'a kalacağını yineleyecekti.³⁶

³² Hatta Ecevit, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine yapmış olduğu ziyaretin hemen ertesinde, buralardaki izlenimlerini ve Türkiye'nin bugünkü sorunlarıyla ilgili görüşlerini Berlin'de yaşayan Türk yurttaşlara da aktaracağını belirtecekti. "Ecevit Berlin'de", Cumhuriyet, 13 Şubat 1992, s.4.

³³ "Ecevit, Türk birliği önerdi", Cumhuriyet, 22 Ocak 1992, s.11.

³⁴ Yinanç, Bahadır, "Ecevit'i terleten soru", Milliyet, 18 Ocak 1993, s.18.

³⁵ TBMM Tutanak Dergisi, 25 Aralık 1991, B:20, O:1, s.295-296. Ayrıca bkz. Yalçın, a.g.e., s.13.

³⁶ Çakır, Ruşen ve Kartay, Günseli, "Moskova, Ankara'ya kuşkuyla bakıyor", Cumhuriyet, 8 Aralık 1991, s.4.

Tarihçi Andrew Mango, Ecevit'in bu stratejisine cevaben vereceği bir röportajda, "Batı'dan bağımsız ilişkiler geliştirme" fikrinin dikkat çektiğini, kendisinin tam tersini düşündüğünü söyleyecek ve "Teorik olarak rasyonel olabilir, ama pratikte bunun hiçbir imkânı yoktur. Tek dünya pazarı içinde herhangi bir grubu tercih etmenin hiçbir imkânı yok" diyecekti.³⁷

Türkiye'nin SSCB'deki çözülme, "Tahrik ve teşvik etmeden, bize karşı kuşular uyandırmadan, oradaki Türk cumhuriyetlerine etkin şekilde yardım edebileceğini, aralarında diyalog kurabileceğini" belirten Ecevit, "Bu Türk kökenli cumhuriyetlerin tümü Müslümandır. Eğer Türkiye onlara belirli ölçülerde yakınlık göstermezse, ortaya çıkacak boşluğu İran ya da dine dayalı rejimler altındaki başka Müslüman ülkeler doldurabilir. Hatta İran daha şimdiden bu eğilimi göstermeye başlamıştır" sözleriyle mevcut savını pekiştirecekti.³⁸

Ecevit, ayrıca bir Slav-Ortodoks çemberinden ve Rusya'nın olası hegemonyasından sıkça bahsedecekti. Öyle ki, Boris Yeltsin döneminde OATC ve Kafkasya ile bir araya gelip iş birliği geliştiremeyen Rusya'da Vladimir Putin dönemiyle birlikte Yakın Çevre Doktrini³⁹ merkeze alınacaktı. Ecevit, bu konuda Rusya'da yapılan 1993 seçimleriyle ve uygulanmakta olan söz konusu doktrin ile bu ülkenin yeni bir imparatorluk kurma hazırlıkları içine girdiğini ve dönemin ABD Başkanı Bill Clinton'un "artık açıkça gözler önüne serilen Rus yayılmacılığı ve emperyalizmi tehlikesini" hâlâ görmezden gelmesini eleştirecekti. Clinton'un politik duruşunu, İkinci Dünya Savaşı öncesinde dönemin İngiliz Başbakanı Neville Chamberlain'in Nazi yayılmacılığı konusunda "kendi kendini ve dünyayı aldatmasına benziyor" yakıştırmalarıyla tarif edecekti. Ecevit'e göre, "Clinton'un Rus emperyalizmi tehlikesini görmezden gelmesinin ilk kurbanı Azerbaycan olabilirdi. Ardından sıra Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ne gelir. Türkiye'nin bir an önce uyarı görevini etkili biçimde yapması, yalnız dünyaya değil, kendi kendisine de görevidir" şeklinde Türkiye'nin de etkin olmasının gerekliliğinin altını çizecekti.⁴⁰

Rusya'nın Yakın Çevre Doktrini Ecevit'in duyarlı olduğu bir konuydu. TBMM'deki bir konuşmasında bu doktrin aslında "Rus emperyalizmi" olduğuna değinmekteydi:

"Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, din ve ırk temeline dayalı, Ortodoksluk ve Slavlık temeline dayalı bir Rus emperyalizminin yeniden ortaya çıkmasının bir sonucu olarak, Türkiye, bir Ortodoks çemberi içine alınmaya başladı. Bu konudaki uyarılarımızı yıllardan beri yapıyorduk. Sırbistan'dan başlayıp Yunanistan'dan geçerek, Kuzey Karadeniz'den, Rusya'dan, Kafkasya'dan geçerek, Güney Kıbrıs'a kadar inen bir Rus kuşatması süreciyle karşı karşıyayız.⁴¹ Son zamanlarda dış ilişkilerimizde inisiyatif büyük ölçüde kaybettik; ama inisiyatif yeniden ele almalıyız ve müttefiklerimizi de

³⁷ Çakır, Ruşen, "Bütün yollar dış Türklere çıktı", Cumhuriyet, 09 Aralık 1991, s.4.

³⁸ Yalçın, a.g.e., s.13.

³⁹ 1993 yılında açıklanan Yakın Çevre Doktrini ile Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üyeleri 'Yakın Çevre' (Bliznaya Zaubeyja) olarak tanımlanacak, Rusya'nın eski SSCB coğrafyasına yönelik politikası ayrıntılı biçimde açıklanacaktı. Doktrinde, Yakın Çevre ülkelerinin ekonomik ve güvenlik açısından Rusya ile bütünleşmelerinin gerektiği, yabancı devletlerin eski SSCB alanında nüfuz edinme çabalarının önlenmesinin zorunlu olduğu, bu bölgenin güvenliğinden ve istikrarından sorumlu olup bölgeye müdahale hakkına sahip tek ülke olarak Rusya'yı göstermekteydi. Geniş bilgi için bkz. Kuloğlu, Armağan, "Rusya Federasyonu'nun Yeni Kafkasya Politikası", Stratejik Analiz Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, 2000, s.38-41.

⁴⁰ "Ecevit: Batılı müttefikler uyarılmalı", Milliyet, 18 Aralık 1993, s.20; Benzer bir değerlendirme için bkz. "DSP dün umuttu, şimdi zorunluluk", Milliyet, 05 Ocak 1994, s.15.

⁴¹ TBMM Tutanak Dergisi, 21 Ocak 1996, B:48, O:1, s.273.

uyarmalıyız. Batılı devletler kendilerini çok akıllı sanırlar, ama Birinci Dünya Savaşına onlar neden olmuştur. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra da, Kafkasya'nın, Orta Asya'nın ve şimdi de Güney Kıbrıs'ın, Rusya'nın arka bahçesi haline getirilmesine, yine, Batılı devletler neden olmuşlardır. Onları da bu konuda iyi niyetle uyarmamız gerektiği kanısındayım; yani, sadece Kıbrıs Türkleri değil, sadece Türkiye Cumhuriyeti değil, aynı zamanda, Doğu Akdeniz'de çıkarı bulunan Batı devletleri de ciddi bir Rus emperyalizmi tehdidi altındadır".⁴²

Rusya Federasyonu'nun, Bosna-Hersek'ten başlayıp, Yunanistan, Rusya, Kafkaslar üzerinden dolanıp, Güney Kıbrıs'a kadar inen bir Ortodoks çemberiyle Türkiye'yi kuşattığını⁴³ söyleyen Ecevit, "Türkiye, elbette, tepkisini gösterecektir, önlemlerini alacaktır; ama söylevle değil, ille silahlı eylemlerle de değil, etkili siyasal davranışlarla, eylemlerle, Türkiye'nin gerekeni yapması beklenir" diyecektir.⁴⁴ Ecevit SSCB'nin sahip olduğu nükleer silahların sadece Rusya'nın elinde kalmasından yana tavır takınmayacaktı. Bu bağlamda Rusya'nın Kazakistan'da konuşlandırılmış olan nükleer silahlara talip olmasının ve elde etmesinin tırmandıracağı gerilimleri gündeme getirecek ve bu konuda dönemin TBMM Başkanı Hüsamet Cindoruk ile görüşerek, Orta Asya'daki Türki cumhuriyetlere yaptığı geziyle ilgili izlenimlerini anlatacak ve Kazakistan'ın elindeki nükleer güç konusunun Başbakan tarafından ABD'de gündeme getirilmesini isteyecekti.⁴⁵ Kazakistan'daki nükleer silahların önemli bir sorun olarak ortada durduğuna işaret eden Ecevit, ABD'nin baskılarına rağmen Kazakistan'ın uzun menzilli nükleer silahları Rusya'ya vermemekte ısrarlı olduğunu, bunun da gerekçelerini anlatarak Türkiye'nin konuya sahip çıkmasını isteyecektir.⁴⁶ "Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Türkiye yakın bir gelecekte kuzeyden bir tehdide maruz kalmaz. Fakat ileriki yıllarda nasıl gelişmeler olabileceği de kestirilemez" diyen Ecevit Kazakistan'ın elindeki nükleer silahların Rusya'ya verilmemesi gerektiğini aşağıdaki ifadelerle dile getirmiştir:

"Kazakistan Cumhuriyeti'nde çok sayıda nükleer silah bulunmaktadır. 40 yıllık Sovyetler Birliği'nin bütün nükleer silah denemeleri Kazakistan topraklarının üstünde veya altında yapılmıştır. O yüzden de Kazakistan'da insan sağlığı ve çevre sağlığı çok ağır tahribat görmüştür. Şimdi, ABD'nin desteğiyle, Rusya Cumhuriyeti Kazakistan topraklarındaki nükleer silahların kendisine verilmesini istiyor. Kazakistan Cumhuriyeti ise taktik nükleer silahları vermeye razı, ama stratejik, yani uzun menzilli nükleer silahları Rusya'ya vermemekte direniyor. Bence, Kazakistan bu konuda çok haklıdır. Çünkü Kazakistan'daki stratejik nükleer silahları ele geçirmesi durumunda Rusya çok büyük bir nükleer güç olmaya devam edecektir ve eğer gelecekte Sovyetler Birliği ve Çarlık İmparatorluğu yeniden dirilecek olursa, merkezi yönetimin elinde böyle bir nükleer gücün bulunması bir yandan Orta Asya'daki Türk cumhuriyetlerini, bir yandan da Türkiye'yi ve bütün dünyayı ağır tehdit altında bırakacaktır. Oysa Kazakistan'daki stratejik nükleer silahların Kazakistan'da kalması durumunda böyle bir tehlike büyük ölçüde önlenmiş olacaktır. Ben haftalardan beri bu konuyu Türkiye'nin gündemine getirmeye ve Türk hükümetini bu konuda açık ve kesin bir tavır alması için ikna etmeye çalışıyorum. Belirttiğim gerçekler ve

⁴² Aynı yerde, s.274.

⁴³ TBMM Tutanak Dergisi, 14 Ocak 1997, B:45, O:1, s.20.

⁴⁴ Aynı yerde, s.22.

⁴⁵ "Ecevit-Cindoruk görüşmesi", Cumhuriyet, 7 Şubat 1992, s.4.

⁴⁶ "Ecevit: Türkiye yalnızlıktan kurtuldu", Cumhuriyet, 26 Şubat 1992, s.5.

olasılıklar vurgulanırsa, ABD'nin de bunu makul karşılaması gerektiğine inanıyorum. Kazakistan halkı çok barışçı bir halktır. Bu halk elindeki nükleer silahları dünya barışı için bir tehdit unsuru olarak kullanmayı aklından bile geçirmez. Kazakistan yöneticilerinin de nükleer silahların indirimi ve sınırlandırılması konusunda uluslararası anlaşmalara taraf olmaktan asla kaçınmayacaklarına inanıyorum".⁴⁷

Ecevit, İran gibi köktendinci ülkeler ve Rusya'nın Orta Asya coğrafyasında etkinliğini Türkiye lehine artırma hususunda çözüm önerileri de sunacaktır. Bunlar arasında Nahçıvan'a bir koridor açılması konusu da bulunacaktır. Öyle ki 1991 öncesinde SSCB'nin Avrupa ülkelerine ve Türkiye'ye sattığı doğalgaz büyük ölçüde Orta Asya kaynaklı idi. Ancak bu cumhuriyetler bağımsızlıklarına kavuştuktan sonra kendi doğalgazlarını Rusya'nın aracılığı olmaksızın ihraç etmeyi planlamışlardır. Fakat bunun için ya Hazar Denizi'nin altından ya da İran topraklarından geçen bir boru hattı şebekesine gereksinim duyulmaktaydı. Azerbaycan, boru hattının Hazar Denizi'nden geçmesini, OATC ise maliyetinden ötürü boru hattını İran üzerinden Türkiye'ye ulaştırılmasını tercih etmekteydiler. İran da OATC'lere bu konuda her türlü adımı atacağı mesajlarını iletmekteydi. İran ulaşım hususunda da her türlü kolaylığı vaat etmekte ve iş birliği önermekteydi. Fakat bu cumhuriyetlerle Türkiye'nin doğalgaz boru hattı, demiryolu ve karayolu bağlantılarının İran topraklarından geçmesi durumunda bütün vanalar İran'ın elinde bulunacaktı ve bu durum Türkiye için potansiyel bir güvenlik tehdidi olacaktı.⁴⁸

Ecevit, İran'dan kaynaklanacak bir enerji darboğazının engellenmesi ve güvenlik tehdidinin kaynağında yok edilmesi adına, Azerbaycan'la Nahçıvan arasında derhal bir koridor açılmasını isteyecek, böylece arada doğrudan bir bağlantı kurulması tesis edilmiş olacaktı. 'Koridor meselesini'⁴⁹ hem Meclis'te hem de diğer platformlarda ısrarla dile getirecekti.⁵⁰ Ona göre bu koridor OATC'ler, Azerbaycan ve Türkiye arasında iletişimi ve iş birliğini tesis edecekti. Ayrıca Öncelikle Kafkasya ardından da OATC coğrafyasının "Rusya'nın arka bahçesi" olmasının önüne geçilecek ve Rus hegemonyası da böylece bir nebze olsun Türk milleti adına sınırlandırılacaktı. Ecevit, "Türkiye, yoğun bir hava harekâtı desteğiyle böyle bir koridoru can kaybına uğramaksızın açabilecek durumdadır" diyecekti. "Eğer Türkiye etkin önlem almazsa, çok geçmeden, Nahçıvan da Ermenistan'ın eline geçebilir. Azerbaycan'ın ana toprakları ile Sovyet İmparatorluğu yerine kurulmak istenen Ortodoks ve Slav ağırlıklı yeni Rus İmparatorluğu'nun fiili egemenliği altına girebilir" uyarısında bulunacaktı. Bu durumda Türkiye'nin, yalnız Azerbaycan'la değil, Orta Asya'daki yeni Türk Cumhuriyetleriyle de coğrafi, ekonomik ve siyasal ilişkilerinin kopma noktasına geleceğini vurgulayan Ecevit, hükümetin şimdiye kadarki politikasını "pısrıklıkla"⁵¹ eleştirecekti ve koridor açılmasının zorunluluğunu ve gerekçelerini Meclis kürsüsünden yüksek sesle tekrar dile getirecekti:

"Türkiye, bu bağışlanmaz çekingenliği ve edilgenliği sürdürürse, yalnız Azerbaycan Türklerinin değil, bağımsızlığa kavuşan tüm Orta Asya Türklerinin

⁴⁷ Bila Fikret, "Ecevit'ten Ermenistan'a uyarı", Milliyet, 26 Şubat 1992, s.11.

⁴⁸ Aynı yerde.

⁴⁹ Koridor konusunu Karabağ sorununun çözümünü ilk kez 1980'lerin sonunda Amerikalı eski diplomat Paul Goble dile getirecek, ardından Fletcher Forum of World Affairs Dergisi için bir makale kaleme alacak ve görüşlerini bilimsel olacak açıklayacaktı. Ecevit'in Goble'ın fikirden esinlendiği söylenebilir. Goble'ın makalesi için bkz. Goble, Paul A., "Coping with the Nagorno-Karabagh Crisis", Fletcher Forum of World Affairs, Cilt:16, No:2, s.19-26.

⁵⁰ Örnek için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, 20 Mayıs 1992, B:78, O:1, s.233.

⁵¹ "Ecevit: Şimdi eylem zamanı", Milliyet, 28 Temmuz 1993, s.17.

de gözünde güvenilirliğini yitirir. Bunun da ötesinde, onların gönlündeki yerini yitirir... Türkiye, Ermenistan'la arasındaki sınıra, Bakü'nün de onayını almak koşuluyla, askeri yığınak yapmalıdır. Azerbaycan'la Nahcivan arasında Ermenistan toprakları bir duvar gibi girmiştir. O yüzden, Azerbaycan'ın Nahcivan'la coğrafi bağlantısı yoktur, güvenli ulaşım olanağı da yoktur. Bu durum, Türkiye açısından da büyük sakıncalar taşıyor. Çünkü Azerbaycan'la Nahcivan arasındaki coğrafi kopukluk sürdükçe, Orta Asya'dan veya Azerbaycan'dan Türkiye'ye dönecek doğalgaz ve petrol boru hatlarının İran'dan geçmesi gerekecektir. Bu kardeş ülkelerle demiryolu ve karayolu bağlantılarımızın da İran'da geçmesi gerekecektir ve İran istediği an bunları kapatabilecektir. Nitekim daha geçenlerde, Türkiye'nin Orta Asya cumhuriyetlerine karayoluyla gönderdiği elektronik malzemeyi, İran haftalarca engellemiştir... Türkiye, Azerbaycan ile Ermenistan'ı hakça bir sınır düzenlemesine ikna etmeye çalışmalıdır. Bu konudaki somut önerim şudur: Ermenistan, kendi topraklarının en güneyinden bir bölümü Azerbaycan'a bırakarak, Azerbaycan'la Nahcivan arasında doğrudan bağlantı kurulmasına olanak vermelidir. Azerbaycan da, Karabağ'ın yoğun Ermeni nüfusu bulunan bir kesimiyle Ermenistan arasında doğrudan coğrafi bağlantı kurulmasına olanak sağlamalıdır. Bu karşılıklı sınır ve toprak düzenlemeleri, elbette iki tarafın da içlerine sindirebilecekleri hakça ölçüler içinde olmalıdır. Böyle bir düzenleme yapılabilirse, Ermenilerle Azeriler arasındaki sürtüşmelerin fizik nedeni ortadan kalkmış olacaktır. Azerbaycan ile Nahcivan birbirine kavuşmuş olacaktır. Orta Asya ile ve Azerbaycan'la Türkiye arasında doğrudan ve engelsiz bağlantı kurulabilecektir".⁵²

Ecevit, ilerleyen yıllarda yapacağı değerlendirmelerde, bu konuda çok fırsat kaçırdıklarını açıklayacak, "kalıcı bir barışın tesisinin ve Türkiye'ye Orta Asya kapısının açılmasının önüne geçildiğini"⁵³ aktaracaktır:

"1990-1992 yılları çok önemliydi. Rusya henüz kendine gelememişti. Ve Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya için anahtar ülke durumuna gelmişti. Biz o dönemde hazırlıksız yakalanmış olmasaydık ve biraz kararlı davranabilseydik çok farklı şeyler olabilirdi. Benim 1990 yılı başında oraları gidip gördükten sonra somut bir önerim oldu. Dedim ki, "Dağlık Karabağ'ın yoğun Ermeni nüfusu bulunan kesimi Ermenistan'a bağlansın. Oraya Azerbaycan'ın hâkim olamayacağı belliydi. Onun karşılığında da, Azerbaycan'la Nahcivan arasına giren Ermeni toprağı var. Azerbaycan'la Nahcivan'ı bölüyor, bizimle de Azerbaycan'ı ve bütün Orta Asya'yı bölüyor. O uzantıdaki Azerbaycan'la, Nahcivan arasındaki Ermenistan toprağı Azerbaycan'a verilsin, Dağlık Karabağ'ın önemli bir kesimi de Ermenistan'a verilsin. Ben bunu o zaman Hikmet Çetin'le de görüştüm. "Biz onu düşündük, ama razı olmadı Azerbaycanlı kardeşlerimiz dedi. Azerbaycanlı kardeşlerimizin devlet geleneği yok. Orada bizim onlara yol göstermemiz gerekiyordu. O büyük bir fırsattı. O kaçtı, Türkiye çok pısırık davrandı".⁵⁴

Siyasi İş Birliği Önerisi: Avrasya Topluluğu

SSCB'de reform süreci başlayınca, Türk kökenli bireylerin uzun yıllar baskılanmış "benlik ve bilinçlerinin su yüzüne çıktığını", bu gelişmeyi tüm dünya izlerken,

⁵² TBMM Tutanak Dergisi, 04 Mart 1992, B:44, O:1, s.589-590.

⁵³ Sazak, Derya, "Ecevit'in İran Uyarısı", Milliyet, 03 Mayıs 1995, s.14.

⁵⁴ "Rumlara yol açıldı", Cumhuriyet, 27 Şubat 1995, s.1 ve 6.

Türkiye'nin ilgisiz kalmasının beklenemeyeceğini belirten Ecevit, Ankara'nın tutumunu ilgide yeterli düzeye gelememekle eleştirecekti:

"[...]Bu ilginin hem etkin olması, hem de Türk-SSCB ilişkilerinde sorun ve kuşku yaratmaması önemle gözetilmelidir. Türkiye, Sovyet ilişkilerinin bozulmamasına özen gösteriyor ama oradaki Türklerle ilgisini, bu topluluklarla hiç akrabalık ilişkisi olmayan ülkelerin bile ilgisinden çok daha düşük düzeyde tutuyor".⁵⁵

Ecevit, çözülme sürecinde olan SSCB güdümündeki Türk topluluklarıyla, ancak Sovyet hükümetinin kabul edebileceği bir çerçevede kurulacak ilişkiler, yapılacak yardımlar konusunda fazla çekingen davranılmasını doğru bulmadığını, böyle bir girişimin, SSCB'ye yararı olacağı gibi, OATC'nin Türkiye'ye yardımcı olacak etkin lobiler oluşturabileceğini de savunmaktaydı. Ecevit, SSCB'nin dağılmasının kaçınılmazlığına değinmekte ve gelecek öngörüsünü aşağıdaki şekilde yapmaktaydı:

"[...]SSCB'deki reform sürecinin doğal sonuçlarından biri olarak dünyadaki bu son imparatorluğun çözülmesi, devletin nitelik değiştirmesi ciddi bir olasılık. Ancak SSCB sırtında hem Avrupa'nın hem Asya'nın yarısını taşıyarak 'Ortak Avrupa Evine' giremez. Tek çözüm yolu, Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinden tamamen kopmak değil, bunlarla Avrupa Topluluğu ülkeleri arasındaki dayanışma sürecine benzer bir süreci başlatmak olabilir. Yani bir nevi 'Avrasya Topluluğu' kurulması ve buna Türkiye'nin büyük desteği olabilir[...]"⁵⁶

Ecevit, OATC için parlamentonun öneminin her geçen gün arttığını, ancak henüz çok partili demokratik hayata geçemediklerini belirtecek, bu ülkelerin parlamentoları arasında birlik kurulmasını ve buna TBMM'nin öncülük etmesi gerektiğini, dönemin Meclis Başkanı Cindoruk'a önerecekti.⁵⁷ Ecevit, TBMM olarak insan hakları ve demokrasi alanlarındaki eksikliklerin bir an önce giderilmesi gerektiğini, bunun "yalnız Türkiye'ye değil, Türkiye'yi örnek almak isteyen yeni kardeş cumhuriyetlere karşı da görevleri" olduğunu dillendirecektir. Ecevit, "Kendi demokrasisinin aksaklık ve eksiklerini bir an önce gidermezse, Türkiye, örneğin bir Türkmenistan'ın bir Özbekistan'ın demokratikleşmesine kendinden beklenen katkıyı sağlıklı biçimde yerine getiremez" diyecekti.⁵⁸

Ecevit, OATC'lerle ilişkileri geliştirmede çağcıl bir pratiğin de üzerinde durarak lobicilik faaliyetlerinden yararlanılmasına dikkat çekecek, "Bu Türk cumhuriyetleriyle belirli çerçevede ilişkilerin geliştirilmesi, Türkiye'ye yardımcı olacak etkin lobileri ortaya çıkarabilir" düşüncesini de tartışmaya açacaktı.⁵⁹ Ancak o günkü önerisi, Türk dış politikasını yöneten çevrelerin dikkatini çekmeyecekti.

Ecevit, Türkiye'nin Batı tarafından da genel kabul ve takdir görmüş laik devlet karakterinin, OATC için bir model teşkil edebileceğini ve bu ülkelerin Türkiye'yi bu yüzden örnek almak istediklerini savunacak ve söz konusu ülkelerin İslam'ın demokrasiyle bağdaşabileceğini, Türkiye'den alacakları destekle kabul edeceklerinin altını çizicekti.⁶⁰ Bu görüşlerini dört yıl sonra iktidarda bulunan Refahyol Hükümeti'nin Refah Partisi (RP)

⁵⁵ Yalçın, a.g.e., s.13.

⁵⁶ Aynı yerde.

⁵⁷ "Ecevit-Cindoruk görüşmesi", Cumhuriyet, 7 Şubat 1992, s.4.

⁵⁸ TBMM Tutanak Dergisi, 23 Nisan 1993, B:94, O:1, s.302-303.

⁵⁹ Yalçın, a.g.e., s.13.

⁶⁰ TBMM Tutanak Dergisi, 23 Nisan 1992, B:68, O:1, s.342.

kanadına yine Meclis kürsüsünden yöneltecekti. Ecevit'e göre Erbakan, bilinçli bir şekilde OATC'ye laik bir devlet inşa etmek istedikleri için uzak durmakta ve onları bazen de yok saymaktaydı:

“[...]Yeni bağımsızlıklarına, özgürlüklerine kavuşan Orta Asya ülkelerine, Kafkasya ülkelerine, Doğu Avrupa ülkelerine, hatta Rusya'ya, devletten önce, büyük sermayeden önce, bu küçük ve orta ölçekli işletmelerin girişimcileri yönelmektedir; Sayın Erbakan'ın dış ilişkilerdeki tutumunda gözden kaçan bir özelliği de dikkatlerinize sunmak isterim: Sayın Erbakan, İslam âlemini birleştirmek istiyor -güzel, inşallah gerçekleşir- ve gezilerine de İslam ülkelerinden başladı; Güneydoğu Asya'da, Güney Asya'da, Afrika'da İslam ülkelerine gitti. Peki, Orta Asya'daki yeni Türk cumhuriyetlerine niçin gitmedi? Efendim, niçin öncelik vermedi? Ben söyleyeyim nedenini: Çünkü onların gözünde Türkiye, laikliğin önderidir, örneğidir. Onlar, Türkiye'nin, Atatürk'ün açtığı yolda, laik demokrasiyle kendilerine örnek olmasını beklemektedirler. Onun için, elbette, önünde sonunda gidecek, gitmezse çok ayıp olur; ama bunu geciktirmesinin de nedenleri arasında, benim bu ileri sürdüğüm nedenin payı, herhalde küçük değildir[...]”⁶¹

Ecevit'in Azerbaycan-Ermenistan Savaşı'ndaki Tutumu ve Türkiye'nin Dış Politik Tavrının OATC ile olan İlişkilere Etkisi

13 Ocak 1990'da Karabağ sınırında bir iç savaşın meydana gelmesi, Azerbaycan ile Ermenistan arasında Karabağ Sorununun başlamasına yol açmıştır. Karabağ olayları karşısında Ermeni lobisi, hükümet üzerinde Batılı ülkeler nezdinde etkin olmaya çalışırken, Ecevit'in de içinde yer aldığı ve Azerbaycan'dan yana tavır konulmasını isteyen çevreler Karabağ'ın düşmesi halinde, Türkiye'nin Orta Asya kapısının kapanacağını öne süreceklerdi.⁶²

Ecevit, Ermeni saldırılarına karşı Ankara'nın tutumunu pasif bulacak ve bunu sık sık dile getirecekti. Ecevit'in sözleri bazı kesimlerce “iktidarda olmayan parti lideri halkın duygularını gıcıklayarak prim toplar, bu politikanın icabıdır” şeklinde algılanacaktı. Ecevit'in söz konusu savaşta Nahçıvan'daki Türk soydaşların güvenliği adına “İstikamet Nahçıvan” diyecek ama askeri müdahale değil de silah yardımı ve ambargo gibi çözümler önerecekti.⁶³ Ecevit, Türkiye'nin Nahçıvan'a Moskova ve Kars anlaşmalarından kaynaklanan garantörlük hakkını kullanarak bir an evvel asker göndermesi gerektiğini isteyecek, bu tavırlarıyla Milliyet gazetesinin bir haberinde “Şahinler-Güvercinler” ayrımı yapılırken “şahinci” olarak addedilecek, SHP'li Mümtaz Soysal tarafından da “Küçük Enver Paşalıkla” suçlanacaktı.⁶⁴ Ancak Ecevit, “Şahinci” benzetmesine parlamentodan cevap vermekte gecikmeyecekti:

“Nahçıvan'da, Dağlık Karabağ'da ve Bosna-Hersek'te savaş sürüyor. Bu üç savaşta da hedef Türkler ve Müslümanlardır. Dağlık Karabağ'daki ve Bosna-Hersek'teki savaşlar, şimdiden, Türklere, Müslümanlara karşı soykırım ölçülerine varmıştır. Bu üç ülkenin de tek umudu Türkiye'dir. Bu üç ülkeyle, en yakından ilgilenmesi gereken de yine Türkiye'dir. Yalnız duygusal nedenlerle değil, aynı zamanda bu ülkelerin bağımsızlıklarını koruyabilmeleri, toprak bütünlüklerini koruyabilmeleri, Türkiye'nin de yararına olduğu için, en

⁶¹ TBMM Tutanak Dergisi, 09 Aralık 1996, B:28, O:2, s.98.

⁶² Sazak, Derya, “Ecevit'le Ufuk Turu”, Milliyet, 08 Mart 1992, s.14.

⁶³ “İstikamet Nahçıvan”, Cumhuriyet, 23 Mayıs 1992, s.13.

⁶⁴ “Şahinler-Güvercinler”, Milliyet, 22 Mayıs 1992, s.7.

yakından ilgilenmesi gereken ülkelerin başında Türkiye gelmektedir; ama Türkiye, kendi yapması gerekenleri, kendi üstüne düşenleri yerine getirecek yerde, başkalarını imdada çağırmaktadır. Ben, bu konularda olayların başından beri, somut çözüm önerilerinde bulunuyorum. Bunlar, doğru bulunabilir, doğru bulunmayabilir; ama Sayın Başbakan ısrarla bu çözüm önerilerini duymazdan gelmekte ve "Muhalefet bir çözüm biliyorsa, çözüm gösterebilir, çözüm göstermiyor" demektedir. Öte yandan, gösterdiğimiz çözümlerin de, hep savaş niteliğinde çözümler olduğunu ileri sürmektedir ve maalesef, kendisinden hiç beklemezdim, biraz önce burada SHP grubu adına konuşan Sayın Profesör Mümtaz Soysal, bu iddianın da ötesine geçerek, somut önlemler, etkin önlemler isteyenleri, küçük Enver Paşacılık ile itham etme yoluna gitmiştir".⁶⁵

Ecevit, biraz da SHP'lilerin eleştirilerine dönük olarak⁶⁶ geçmişe bakılmasını önerecekti:

"Ben ulusal demokratik sola inanan bir kişiyim. Geçmişte, yine bu inançla CHP'yi birinci parti haline getirmiş kişiyim. Ben solda, sağlam, dürüst, ulusal birlik istiyorum. 'Kıbrıs halkının haklarını savunmak şovenlik' diyenlerle, Azerbaycan ve diğer Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin içişlerine karışmamak şartıyla onların sorunlarına yardımcı olmaya 'Turancılık ve faşistlik' diyenlerle, yolsuzlukları 'Ne var bunda' diyerek doğal göstermeye çalışanlarla birlik istemiyorum[...]".⁶⁷

Ecevit'e yönelik eleştiriler sadece iktidardan değil, muhalif partilerinin temsilcilerinden de gelecekti. Ecevit'in SSCB'nin çözülüşü ve sonrasında bölgedeki OATC ile ilgili politikalar üretip bu konuda etkin muhalefet yapması, çeşitli değerlendirmelere, yorumlara ve bazen de ithamlara sebebiyet verecekti. Örneğin Dönemin Sosyalist Parti Genel Başkanı Doğu Perinçek, serbest piyasa partilerinin ABD emperyalizminin Türkiye'yi güneye yöneltme planındaki yerlerini birer birer aldıklarını iddia edecekti. Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin halklarıyla yakınlaşabilmesi için özellikle ABD emperyalizmini hedef alması gerektiğini öne süren Perinçek, "Çünkü ABD mazlum ülkelerin ve halkların yakınlaşmasını istemiyor. Ancak ülkeleri birbirine kırdırarak denetimi sürdürüyor. Azerbaycan ve Orta Asya, bu politika çerçevesinde Türkiye hâkim sınıfları için yem olarak kullanılıyor. Erbakan ve Ecevit, işte bu yemi kapalı derken ABD oltasına takıldılar" diyecekti.⁶⁸ Perinçek, "ABD, dağılan Sovyet imparatorluğunun paylaşımında, Türkiye'yi, Orta Asya'nın denetimini sağlamak için köprü olarak kullanmak istiyor" görüşünü savunacaktı. Ecevit'in de dış Türkler konusunda MÇP Genel Başkanı Türkeş'ten farklı düşünmediğini ileri süren Perinçek, "Ecevit, Orta Asya'daki Türklerin denetimini sağlamak için ABD'nin kendisine verdiği rolü üstleniyor" propagandasını yapacaktı.⁶⁹

Hâlbuki SSCB'nin dağılma sürecinde, İran, Suudi Arabistan ve Türkiye kadar, ABD'nin de Kafkasya ve Orta Asya politikasında etkin olmak istediği gözlemlenmekteydi.

⁶⁵ TBMM Tutanak Dergisi, 20 Mayıs 1992, B:78, O:1, s.231-232.

⁶⁶ Ecevit ayrıca solda liderlik mücadelesi yaptığı SHP'yi de sıkça yerecek, SHP'nin Ortadoğu'da, Doğu Avrupa ve Balkanlarda da, Kafkaslarda ve Orta Asya'da da, tıpkı ANAP ve DYP gibi körükörüne Batının güdümüne girdiğini söyleyecekti. Bila, Fikret, "Ecevit'ten sosyal demokrasiye ret", Milliyet, 23 Temmuz 1992, s.7.

⁶⁷ "DSP, solda ulusal birlik istiyor", Cumhuriyet, 8 Ağustos 1994, s.5.

⁶⁸ "Ecevit kardeşliği baltalıyor", Cumhuriyet, 07 Ekim 1991, s.4.

⁶⁹ "ABD'nin verdiği rolü üstleniyor", Cumhuriyet, 10 Ekim 1991, s.4.

Bu bağlamda dönemin ABD Başkanı George Bush'un, Ermeni sorununa uluslararası alanda ağırlık verme ve bu sorunu hem Türkiye'ye, hem de SSCB'ye karşı bir baskı ve tehdit unsuru olarak kullanma stratejisi gözlerden kaçmamaktaydı. Bir yandan Ermeni talepleri diğer yandan halka karşı askeri kuvvet kullanımı, Azerbaycan olaylarını büsbütün tırmandırılmış ve bunalım, buradan, Türk veya Müslüman ağırlıklı başka Sovyet Cumhuriyetlerine de sirayet etmişti. ABD'nin bu şekilde, Ortadoğu'da İsrail'e öngördüğü rolün bir benzerini, Kafkaslarda, hatta Orta Asya'da Ermenistan'a biçtiğini öne sürülmekteydi.⁷⁰ Ecevit, SSCB ve Türkiye'nin ABD'nin bu stratejisini bilerek hareket etmesini ve buna göre birbirleriyle uyum içinde ortaklaşa bir güven, dayanışma ve iletişim ortamı oluşturmaya, böyle bir ortamı sürekli canlı tutmaya çalışmasının gerekliliğini vurgulamaktaydı. "Türkiye için hem yeni bir ulusal güvenlik stratejisi, hem de uluslararası ilişkilerinde yeni dengeler oluşturma zamanı gelmiştir" diyen Ecevit, bunu yaparken, ABD ile iletişimin de kesilmesine gerek bulunmadığını, çok boyutlu ilişkilerle dış politikanın bir denge ve ahenk içinde yürütülmesi gerektiğine inanmaktaydı. Ecevit, hızla değişen dünyada Orta Asya ve Kafkasya'daki devletlerle iletişim kurulamayıp iş birliği olanakları yaratılamazsa, çok büyük fırsatların kaçırılabilceğini de dillendirmekteydi.⁷¹

SSCB'deki Türklerin demokrasi isteklerinde Türkiye'nin potansiyel rolüne ABD'nin bakışını da yorumlayan Ecevit aşağıdaki görüşleri dile getirecektir:

"[...]Son 45 yıldan beri ABD hükümetleri Türk topluluklarını SSCB'ye karşı kışkırtma politikası izlerler, bunun için de Türkiye'yi bu politikada bir araç gibi kullanmaya çalışırlardı. SSCB-ABD yakınlaşması üzerine ABD herhalde bu tutumunu bırakacak ya da yumuşatacaktır. Fakat bu konudaki ABD politikasının ne olacağı henüz bilinmiyor. Şu andaki belirtilere göre, ABD bir yandan Türk cumhuriyetlerindeki milliyetçilik akımlarının reform sürecini aksatmamasını istiyor, öte yandan da bu akımların açıklık sürecinde önlenemeyeceğini dikkate alıyor. O arada, Türkiye'nin nasıl bir politika izleyeceğini de merakla bekliyor. Ancak Türkiye, bu konuda bir türlü tavır belirleyemiyor[...]".⁷²

Gazeteci Ali Sirmen, Ecevit'in OATC'ye duyduğu ilginin konjonktürel olmadığını söz konusu liderin Türkiye ve Türkmenistan halkının yakınlığını belirtmek için 1976'da sarf etmiş olduğu "Dili diline, yüzü yüzüne, özü özüne benzeyen iki kardeş" özdeyişi ile ispatlamaya çalışacaktı. Sirmen, sadece bu sözleri nedeniyle bile 1990'lı yıllarda Ecevit'in OATC ile kurulmasını istediği iş birliğinde "Pantürkizm" meselesinin tartışılmasının gereksiz olduğunu öne sürmekteydi.⁷³

Ecevit, "Demirel'in 'Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar Türk âlemine önderlik' hayali boşlukta kaldı" diyecek, nefes almak için Türkiye'ye muhtaç olarak tanımladığı Ermenistan'ın, Azerbaycan'ı işgali sırasında, Türkiye'nin acz içinde kaldığını ileri sürecek, daha somut politikalarla soruna yaklaşılması görüşünde olacaktı:

"[...]Bu durumda, Azerbaycan'ın da Orta Asya cumhuriyetlerinin de Türkiye'ye bağladıkları umutlar sönüyor. Türkiye'den umut kestikçe de şimdiden Türkiye'yi kuşatmaya başlayan yeni Rus emperyalizmine teslim oluyorlar. Bosna Hersek'teki soykırıma seyirci kalan ve Boşnakların kendisine

⁷⁰ Bila, Fikret, "Sovyetlerle 'arabuluculuk' önerisi", Milliyet, 05 Mart 1990, s.9.

⁷¹ Aynı yerde.

⁷² Yalçın, a.g.e., s.13.

⁷³ Sirmen, Ali, "Türkmenistan'dan", Milliyet, 26 Ekim 1994, s.23.

bağladığı umutları boşa çıkararak Türkiye, önder ülke olabileceği Balkanlar'da da etkisiz bir ülke durumuna düştü. Slogan vizyonculuğu modasına özenen Demirel'in, "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar Türk âlemine önderlik' hayali boşlukta kaldı".⁷⁴

Yukarıdaki sözlerin devamında Ecevit, cumhuriyet tarihinin en "pısrık" dış politikasının uygulandığını ifade edecekti:

"Adriyatik'ten Çin Seddi'ne sloganını herhalde dünyada ciddiye alan yoktu. Ama yeni Başbakan Çiller, Cumhurbaşkanı Demirel'in bu boşlukta kalan sloganı için Yeltsin'den özür dileyerek Türkiye'yi biraz daha küçük düşürdü. Türkiye'yi yönetenler lafla, sloganla kamuoyunu avutmaya çabalarken Türkiye'nin bölgemizdeki kaleleri yıkılıyor. Bosna-Hersek Türkiye için Balkanlar'da bir kale olabilirdi, o kale gözlerimizin önünde yıkılıyor. Bu durumda Makedonya bile Türklerin geleneksel eğitim haklarını sınırlandırabiliyor. Elçibey önderliğindeki Azerbaycan Türkiye için Kafkasya'da bir kale ve Orta Asya'ya bir köprüydü. Yöneticilerimizin ilgisizliği, pısrıklığı yüzünden o kaleyi de köprüyü de yıktık. Şimdi KKTC'nin iç bunalımına seyirci kalarak Doğu Akdeniz'deki bir Türk kalesini tehlikeye düşürüyoruz".⁷⁵

Ecevit, DYP-SHP Hükümetinin görevini yerine getiremeyerek iç politikayı olduğu kadar dış politikayı da yönetemediğini ileri sürmekte ve Orta Asya'daki ilişkileri zamanında düzeltemez ise bazı tarihi fırsatları kaçırabileceği görüşünü dile getirmekteydi.⁷⁶ Bu bağlamda Meclis'te fırsat buldukça hükümete dönük eleştirilerde bulunup yapılması gerekenlerin altını çizmeye çalışacaktı.⁷⁷ Örneğin 04 Mart 1992'de parlamentodaki bir konuşmasında "Türkiye elini kısırdatmadan Batı'yı imdada çağırıyor" diyerek TBMM'de tartışmalara neden olacaktı. Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'e vekâlet eden Bayındırlık ve İskân Bakanı Onur Kumbaracıbaşı'nın, "Karabağ'ın gidip gitmemesi Azerbaycan hükümetinin sorunudur" demesiyle Meclis'te sert bir ortam oluşacaktı. Ecevit eleştirilerini aşağıdaki şekilde sıralayacaktı:

"[...]Bu durumda Türkiye ne yapıyor? Kendisi elini kısırdatmadan Batı'yı imdada çağırıyor. Bazı Batılı ülkeler, saldırgan durumdaki Ermenistan'a yardım malzemesi göndermek için Türkiye'yi bir üs gibi kullanıyorlar. Türkiye, kendi güvenliğini de tehlikeye sokan Ermenistan saldırısı karşısında, akıl almaz bir çekingenliğe ve edilgenliğe saplanıp kalmış durumda. Bu başışlanmaz çekingenliğini ve edilgenliğini sürdürürse Türkiye, yalnız Azerbaycan Türklerinin değil, bağımsızlığa yeni kavuşan ve en büyük güvence olarak Türkiye'yi gören tüm Orta Asya Türklerinin de gözünde güvenilirliğini yitirir. Onların gönlündeki yerini de yitirir. Yangına körükle gidenlerin karşısına Türkiye, bir kova suyla bile çıkmıyor. Hükümet, durumu sözle idare ediyor. Oysa kendimizi, bütün bölgemizi, hatta bütün dünyayı ilgilendiren böylesi bir

⁷⁴ "Demirel'in Türk âlemine önderliği boşlukta kaldı", Cumhuriyet, 26 Eylül 1993, s.5.

⁷⁵ "Demirel'in Türk âlemine önderliği boşlukta kaldı", Cumhuriyet, 26 Eylül 1993, s.5.

⁷⁶ Kurtulmuş, İrfan, "Ecevit Kopenhag'ta", Milliyet, 29 Ekim 1994, s.15.

⁷⁷ Bazen de içtüzükten kaynaklı söz alamadığı durumlar karşısında sesini yükseltecekti. Örneğin, önemli bir birleşimde, Orta Asya ile ilişkilerin mevcut durumu hakkında yapılacak oturumlarda DSP olarak görüşlerini bildirememelerinden yakınacaktı. "Oysa bu ülkelerle ilişkiler konusunda somut ve ayrıntılı çözüm önerileri bulunan tek parti DSP'ydı ve içtüzükten kaynaklanan engellemeler nedeniyle, bu düşüncelerini Meclis kürsüsünde anlatma fırsatı bulunamayacaktı". "Ecevit'ten protesto", Milliyet, 10 Mart 1992, s.19.

sorun karşısında, hükümetin görevi, söz üretmek değil, etkin çözüm üretmektir ve Türkiye caydırıcı olmalıdır[...]”⁷⁸

Ecevit, daha sonra, Karabağ sorununu Azerbaycan’ın içişleri olarak gördüğünü açıklayan Kumbaracıbaşı’nın istifasını isteyecek, bu doğrultuda Başbakan Süleyman Demirel’in yanıtlanması istemiyle hazırladığı yazılı soru önergesini⁷⁹ Meclis Başkanlığı’na sunacaktı:

“[...]TBMM’de 4 Mart günü yaptığım gündem dışı konuşmayı hükümet adına yanıtlarken Devlet Bakanı ve Dışişleri Bakan Vekili Sayın Onur Kumbaracıbaşı, TBMM’nin büyük çoğunluğunun tepkisine yol açan talihsiz sözler söylemiştir. O arada “Karabağ’ın gidip gitmemesi Azeri hükümetin sorunudur” demiştir. Bakan’ın bu sözleri, yalnız Azerbaycan’ın değil, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin de Türkiye’ye güvenini ciddi olarak sarsabilir. Sayın Bakan’ın bu sözleri hükümetin tutumunu yansıtmakta mıdır? Eğer yansıtmıyorsa bunu açıklamayı ve Sayın Onur Kumbaracıbaşı’nın bakanlıktan istifasını istemeyi düşünür müsünüz?”⁸⁰

TBMM’de yaptığı başka bir konuşmasında “Dış politikada başarının ölçütü, sonuç almaktır” sözlerini sarf eden Ecevit, Azerbaycan-Ermenistan savaşında “Dünyayı karşımıza alamayız, dünyadan ayrı hareket edemeyiz” zihniyeti ile hareket edilip etkisiz kalınmasına tepkisini tekrarlayacak ve “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne Türk Âlemi” sözünün tutulmadığı noktada eleştirilerini yineleyecekti:

“Hükümet kendini Adriyatik’ten Çin Seddi’ne kadar Türk âlemine önderlik edebiyatıyla avutuyor; Ergenekon törenleriyle de, örste demir değil, aslında, havanda su dövüyor! Üstelik bu tür boş laflarla ve gösterilerle, Türkiye’yi, Osmanlıcı veya Panturanist yayımlaılıkla itham etmek isteyenlerin de eline koz verilmiş oluyor. Türkiye’ye umut bağlayanlar, Türkiye’den laf değil, etkinlik bekliyorlar, ama Türkiye sadece laf üretiyor, lütfen biraz da çözüm üretelim”.⁸¹

Başbakan Yardımcısı/Başbakan Olarak Bülent Ecevit’in OATC Politikası ve İcraatları

Refahiyol sonrası dönemde, Türkiye’nin dokuzuncu Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından hükümeti kurma görevi Anavatan Partisi (ANAP) Genel Başkanı Mesut Yılmaz’a verilecek, Yılmaz da Demokrat Türkiye Partisi (DTP) ve DSP ile birlikte 55’inci hükümetin kuruluşunu ANASOL-D olarak Çankaya’dan duyuracaktı. 55’inci Hükümetin Dışişleri Bakanlığına DSP’li İsmail Cem uygun görülecekti. Bu durum Ecevit’in Bölge Merkezli Dış Politika yaklaşımının uygulanması için de önemli bir fırsat yaratmış olacaktı. Hatta ANASOL-D Hükümetinin bir yıllık faaliyetini değerlendirmek üzere bir araya gelen

⁷⁸ “Karabağ tartışması Meclis’i karıştırdı”, Cumhuriyet, 05 Mart 1992, s.10.

⁷⁹ Soru önergesindeki sorulara, Başbakan adına 49’uncu Hükümetin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin yanıtlar verecekti. Cevapta, “Nahçıvan ile Azerbaycan, Ermenistan ile Dağlık Karabağ arasında koridorlar oluşturulmasının veya bunu gerçekleştirecek olan toprak değişiminin, Barış Konferansı toplanıp, tarafların nihai çözüme ilişkin ilke tutumları ortaya koyduktan sonra çeşitli seçenekler arasında sıralanabilecek ve bu aşamada üzerinde konuşulması erken bir formül olduğu düşünülmektedir” denilecekti. Çetin, Kumbaracıbaşı’nın ifadelerinin ise bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini söyleyerek soruyu, “Aynı söz veya cümlelerin tek başlarına eleştiri konusu yapılmalarının doğru olmayacağı görüşündeyim” şeklinde yanıtlıyacaktı. Yanıtların geniş hali için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, 21 Nisan 1992, B:66 O:1, s.311-314.

⁸⁰ “Ecevit, Kumbaracıbaşı’nın istifasını istedi”, Cumhuriyet, 07 Mart 1992, s.5.

⁸¹ TBMM Tutanak Dergisi, 27 Nisan 1993, B:95, O:1, s.398-402.

Başbakan Mesut Yılmaz, dış politika konularında Başbakan Yardımcısı Ecevit'e söz verecekti. Sami Kohen, Yılmaz'ın hükümet icraatlarının dış politika bölümünün sunuşunu Ecevit'e bırakmasının anlamlı olduğunu, "Anasol koalisyonunun dış siyasetinin yürütülmesinde, bizzat Ecevit'in ve DSP'li ekibinin, İsmail Cem ve Şükrü Sina Gürel'in etkinliğini ortaya koyduğunu" açıklayacaktı. Ecevit, hükümetin izlediği dış siyasetin yönünü belirleyen iki nokta üzerinde dururken, ilkin politikanın Atatürkçü çizgisini, ikinci olarak da bölgesel ağırlığına dikkat çekerek hükümetin dış politikasının kendisinin "Bölge-Merkezli dış politika" anlayışı ile uyumlu bir nitelikte inşa edildiğini gözler önüne serecekti. Bu bağlamda Orta Asya açılımında da ilerlemeler kaydedildiğini satır aralarında dile getirecekti.⁸²

55'inci Hükümet, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) dışarıdan verdiği desteği kesmesiyle, verilen gensoru karşısında güvenoyu alamayarak düşecekti. 56'ncı Hükümet ise Ecevit başbakanlığında DSP azınlık hükümeti olarak tesis edilecek ve ülkeyi 1999 Genel ve Yerel Seçimlerine götürecekti. İki hükümetin birinde Başbakan Yardımcısı diğeri de kısa sürede olsa Başbakan olarak Ecevit'in OATC'lere dönük politika ve söylemleri, muhalefet lideri olduğu döneme göre daha ihtiyatlı olacak, Ecevit, romantik ve duygusal çıkışlardan uzak duracaktı.

55 ve 56'ncı Hükümetler Özelinde Ecevit'in OATC Politikası ve İcraatları

DSP 55'inci Hükümet'in ortağı olacak ve Ecevit, 18 yıl aradan sonra yeniden iktidarın temsilcileri arasında yer alacaktı. Ecevit, güvenoyu öncesinde, OATC ile iş birliği noktasında yeni bir ekonomik açılım önerisinde bulunurken, bu ilişkileri geliştirme hususundaki tavrını da göstermiş olacaktı. Ecevit, önerisi kapsamında, D-8 organizasyonunun bugüne kadarki çalışmalarının ciddi görünmediğini vurgulayacak, "Güvenoyundan sonra D-8'i değerlendireceğiz. Gerek var mı yok mu karar vereceğiz. Gerek olmadığı sonucuna varılırsa dağılır. Devamına karar verilirse o zaman Orta Asya Cumhuriyetleri'nin mutlaka bu organizasyona katılması gerekir. Belki o zaman ciddi bir organizasyona dönüşebilir" çıkışı yapacaktı.⁸³ Ecevit, Refahyol Hükümeti döneminde OATC ile iletişimde, "ciddi bir küskünlük" oluştuğunu iddia edecek ve bunda en temel etkeni, Erbakan'ın OATC'yi, D-8'ler girişiminin dışında bırakmasının beraberinde getirdiği kırgınlığa bağlayacaktı. Ecevit, "Bu bağışlanmaz bir aymazlıktır. Biz, bu kardeş ülkelerle ilişkilerimizi, her bakımdan geliştirmeye özen göstereceğiz" diyerek⁸⁴ "Bu kuruluşun etkin hale getirilmesi için genişletilmesi gerekir. Azerbaycan ve diğer Orta Asya Cumhuriyetlerinin, Gürcistan'ın bu organizasyona dâhil edilmesi bu kuruluşu güçlü ve etkili kılar. Bu haliyle herhangi bir işlevi olmaz" fikrini savunacaktı:

"[...]Refahyol, İslami rejimlerle yönetilen ülkeleri esas aldığı için böyle bir organizasyona yönelmiş. Amaç İslam ortak paydası ise örneğin, dünyada en fazla Müslüman Hindistan'da yaşar. Ama bu ülke de organizasyonda yok. Tutarlı bir yaklaşım izlememişler. Özellikle laik modeli benimsemiş Orta Asya Cumhuriyetlerini dışarıda tutmuşlar. Eğer D-8 organizasyonunun anlamlı ve etkili olması isteniyorsa bu ülkelerin de kapsama alınması gerekir".⁸⁵

⁸² Kohen, Sami "Bir yıllık dış politika bilançosu", Milliyet, 07 Temmuz 1998, s.20. Kohen'in 55'inci Hükümetin dış politikadaki ilk 100 günü değerlendirmesi için bkz. Kohen, Sami, "Dış politikada 100 gün", Milliyet, 10 Ekim 1997, s.20.

⁸³ Bila, Fikret, "Ecevit'ten çağrı", Milliyet, 02 Temmuz 1997, s.1 ve 18.

⁸⁴ TBMM Tutanak Dergisi, 10 Temmuz 1997, B:119, O:1, s.469.

⁸⁵ Bila, Fikret, "GB'de yeniden müzakere", Milliyet, 22 Temmuz 1997, s.15.

Başbakan Yardımcısı olarak Ecevit, Soğuk Savaş sonrası dönemde dünyada yaşanan hızlı değişim sürecine Türkiye'nin de uyum sağlayacağını ve hak ettiği yeri elde edeceğine olan inancını sıkça vurgulayacaktı.⁸⁶ Bu vesileyle, muhalefet lideri olduğu zaman da kullandığı gibi, ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün "Yeni bir dünya ortaya çıkacaktır ve Türkiye bu yeni dünyada yerini alacaktır" sözünü sıkça dile getirecek ve Türkiye'nin küreselleşme sürecine eklenilebileceğinin ve Türk ekonomisinin büyük bir dinamizm kazanma potansiyelinin altını çizicekti. Ecevit, Orta Asya ve Kafkaslarda yeni Türk Cumhuriyetlerinin kurulması sonrasında bu ülkelerle bağların da canlandığını aktaracaktı:

"Türkiye için seçenek, Avrupa Birliğinden ibaret değildir. Avrupa Birliğine tam üyelik, asla vazgeçemeyeceğimiz bir hakkımızdır; ama Türkiye'nin tek seçeneği değildir. İki kutuplu dünya sona erdikten sonra Türkiye'nin bölgesi genişlemiştir; Kafkaslara doğru, Orta Asya'ya doğru, Balkan ülkelerine doğru genişlemiştir. Bölge ülkeleriyle ekonomik, siyasal, kültürel ilişkilerimiz hızla gelişmektedir. Bu arada, Avrupa ile Asya bütünleşmeye başlamıştır; Avrasyalaşma süreci başlamıştır. Türkiye de Avrasyalaşma sürecinde anahtar bir ülkedir. Aynı zamanda, bu yeni Türk cumhuriyetleri için laik, demokratik rejimimiz bakımından Türkiye örnek ülkedir. Hepsi Atatürk'ümüzü, yalnız Türkiye'deki Türk Ulusunun değil, bütün dünyadaki Türklerin önderi olarak bilmektedirler. Bu ülkelerde gerek devletin gerek sivil örgütlerin katkısıyla, 130'un üstünde Türk koleji ve üniversitesi açılmıştır.⁸⁷ Türk Ulusu, sadece Avrupalı değildir; Türk Ulusu hem Avrupalı hem Asyalıdır hem Batılı hem Doğuludur hem Karadenizli hem Akdenizlidir. Jeopolitik konumumuzun bu çok boyutluluğunu uyum içinde değerlendirebilirsek, bir yandan da ekonomimizin olanaklarını, potansiyelini yeterince harekete geçirebilirsek, güçlü bir dünya devleti olmamızı hiçbir güç önleyemeyecektir. Biz, bir yandan doğuya ve Asya'ya açılırken, bir yandan da Avrupa'nın daha batısına; yani, Amerika'ya açılabilir durumdayız. Önümüzde bir kapı kapanır, başka kapılar açılır.⁸⁸ Büyük devlet adamı rahmetli İsmet İnönü'nün, bazı Batılı müttefiklerimizin bizi duvara sıkıştırmaya kalkışmaları karşısında söylediği bir söz vardı: "Yeni bir dünya kurulur, Türkiye de o dünyada yerini bulur" demişti. Şimdi bu kehanet gerçekleşmektedir; yeni bir dünya kurulmaktadır, o dünya, Avrupa'dan ibaret değildir ve Türkiye de o dünyada hakkı olan yerini almaktadır".⁸⁹

Çok boyutlu ilişkiler kurarak büyük devlet ve örgütleri dengelemek noktasında Ecevit'in fazlaca başvurduğu bir diğer söylem öbeği "Türkiye'nin bir Balkan, Ortadoğu, Doğu Akdeniz, Karadeniz ve Kafkasyalı bir ülke olduğunu, laik demokratik rejimiyle Doğu'yu, Batı ve Hıristiyan dünyasıyla bağdaşmıştır. Avrupa'yla Asya'nın kaçınılmaz kaynaşmasında kilit ülkedir" şeklindedir.⁹⁰ Gazeteci Fikret Bila, bu sözleriyle, Ecevit'in "ABD ve Uzakdoğu seçenekleri arasında", "Türkiye'nin özellikle Orta Asya ülkeleri açısından stratejik önemi esas alınarak yeni bir politika belirlemesi gerektiğini ve Avrupa'ya mecbur olunmadığını ortaya koyduğunu" belirtecekti.⁹¹ Ecevit, "Avrupa, Avrupa Birliği'nden büyüktür" diyerek, Türkiye'nin birçok seçeneğe sahip olduğunu

⁸⁶ Örnek için bkz. Bila, Fikret, "Gölge etme", Milliyet, 20 Aralık 1997, s.16.

⁸⁷ TBMM Tutanak Dergisi, 16 Aralık 1997, B:28, O:2, s.124.

⁸⁸ Aynı yerde, s.126.

⁸⁹ Aynı yerde.

⁹⁰ Öymen, Örsan, "Yeni Dünyada Türkiye yerini alır", Milliyet, 07 Kasım 1997, s.19.

⁹¹ Bila, Fikret, "Yeni Bir Dünya", Milliyet, 13 Aralık 1997, s.16.

anımsatacak⁹², Türkiye'nin kuracağı çok boyutlu ilişkilerle, "Bekleme Odasında" bekletilen değil de AB tarafından davet edilen bir ülke olacağı iddiasını ortaya atacaktı:

"[...]Henüz Avrupa'nın tam bilincine varamadığı yeni bir dünya kuruluyor ve Türkiye o dünyada, doğuyla batının Avrupa'yla Asya'nın kesiştiği ve kavuştuğu noktada, yerini gitgide belirginleştiriyor. Bir yandan da ABD'yle ilişkilerini derinleştiriyor. Şimdi Türkiye'ye kapılarını kapatmaya kalkışan bazı Avrupa devletleri, dünyadaki bu gelişmenin ve o gelişmede Türkiye'nin sahip olduğu eşsiz yerin bilincine vardıkları zaman, ister istemez Türkiye'nin kapısını çalacaklardır ve "Aramıza buyurun" deme zorunluluğu duyacaklardır".⁹³

Ecevit'in Başbakan Yardımcısı olduğu dönemde, "Elele 2000'lere" söylemiyle 42 ülkeden toplam 1.288 Türk asıllı işadamını bir araya getiren ikinci Dünya Türk İşadamları Kurultayı düzenlenmiştir. Kurultayın açılış konuşmasını yapan Dışişleri Bakanı İsmail Cem, "Adı sanı pek bilinmeyen ülkeleri dere tepe demeden dolaş" OATC ile ilişkileri geliştirdiği için Süleyman Demirel'e ve Turgut Özal'a teşekkür edecektir.⁹⁴

57'nci Hükümet Döneminde Ecevit'in OATC Politikaları ve İcraatları

18 Nisan 1999'da yapılan seçimler sonrasında DSP-Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve ANAP arasında üçlü koalisyon hükümeti kurulacak, Dış İşleri Bakanlığını yine İsmail Cem üstlenecekti. 57'nci hükümetin dış politika anlayışının temeli 1999 seçim bildirgesinde verilmekteydi: "Ulusal Çıkarlara Dayalı, Bölge Merkezli ve Geniş Açılımlı Dış Politika Programı" başlığıyla Türkiye'nin bölgesel güç olacak potansiyele sahip olduğunu ve bu gücün ancak çok yönlü ve dengeli ilişkiler sayesinde açığa çıkarılabileceği dillendirilmekteydi.⁹⁵ Ecevit'in çok boyutlu ilişki kurulması hususundaki yaklaşımı doğrultusunda, gazeteci Hikmet Bila, "bu politika Avrupa'ya da, 'Türkiye ve Türkler dışında herkes her zaman haklıdır' diyen müzmin Türklük karşıtlarına da belki gerçeği gösterir" tepkisini verecek ve politikanın ulusal yönüne işaret edecektir.⁹⁶

Ecevit, 55 ve 56'ncı hükümetler döneminde olduğu gibi, 57'nci dönemde de, jeopolitik konumundan ve tarihsel dönüşümden kaynaklanan nedenlerle Türkiye'nin öneminin arttığını yüksek sesle dile getirecekti. Türkiye'nin önemini AB'den ziyade ABD'nin daha iyi kavradığını aktaracak ve Türkiye'nin AB'ye üyeliği hususunda ABD'nin etkin lobicilik faaliyetleri gerçekleştirdiğinin altını çizecekti:

"[...]Önce birçok Avrupalı politikacı, devlet adamı 'bu iki kutuplu dünya sona erdikten, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra artık kendi güvenliğimiz için Türkiye'ye gereksinmemiz kalmadı, Türkiye'nin önemi de kalmadı' havasına girdiler. Fakat bir dünya devleti olarak ABD, daha gerçekçi, çok daha gerçekçi bir teşhiste bulundu ve tam tersine Türkiye'nin dünyadaki önemini bu yeni dönemde çok daha fazla artmış olduğunu ve 21. Yüzyılda daha da artabileceğini kavradı. Onun içindir ki, bizim Avrupa Birliği'nde üyeliğimiz için lobi yapan,

⁹² Bila, Fikret, "Gölge etme", Milliyet, 20 Aralık 1997, s.16.

⁹³ "Eleştiri okları CHP'ye", Milliyet, 08 Aralık 1997, s.18.

⁹⁴ İlkutluğ, Mert ve Sancar, Rüya, "Global Türkler'in Zirvesi", Milliyet, 01 Mayıs 1998, s.7.

⁹⁵ DSP Seçim Bildirgesi, 1999, a.g.e., s.114.

⁹⁶ Bila, Hikmet, "Ecevit ne demişti?", Milliyet, 26 Mayıs 1999, s.23.

kulis yapan devlet, Avrupalılardan önce Amerika Birleşik Devletleri oldu. Fakat son zamanlarda Avrupa’da bu gerçek kavranmaya başladı.⁹⁷

Yukarıdaki görüşler daha sonra çeşitli vesilelerle muhtelif çevrelerde ve aktörlerle paylaşılacaktı. Örneğin, Ecevit, dönemin ABD Savunma Bakanı William Cohen’le görüşmesi esnasında, ona “Dünya Avrupa’dan ibaret değil. Onun için biz dış politikada hem siyasi hem ticari olarak Avrasya, Orta Asya ve Çin’e açılıyoruz” bilgisini verecekti.⁹⁸ 2000 yılında gerçekleştirilen AB Nice Zirvesi’nde konuşan Ecevit, Türkiye’nin AB ile ilişkilere verdiği öneme dikkat çekecekti. Türkiye’nin gerek Kafkaslar, gerekse Orta Asya ve Ortadoğu açısından önemli bir konumda bulunduğunu belirtecek ve bu konumun AB’ye de olumlu katkılar yapabileceğine işaret edecekti.⁹⁹

Avrasyalaşma Süreci ve Anahtar Ülke Türkiye Söylemi

Avrasyalaşma sürecinde anahtar ülke konumunda olmak iktidardaki Ecevit’in dış politikasının temel söylemleri arasındaydı. Konuşmalarının demeçlerinin ve yazılarının merkezinde bu kavram yer alacaktı.¹⁰⁰ Ecevit, “İki kutuplu dünya dağıldıktan sonra Avrupa-Asya bütünleşmesi başladı. Orta Asya’da Kafkasya’da yeni bağımsız cumhuriyetler, bizimle akraba olan cumhuriyetler ortaya çıktı” şeklinde süreci tarif etmeye başlayacak¹⁰¹, “Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya, Karadeniz, Akdeniz ve Ortadoğu, Avrasyalaşma sürecinde, ülkemizin güvenliği ve gelişmesi açısından büyük önem kazandı. Türkiye, bu süreçte merkezi bir konum edinerek, anahtar ülke durumuna geldi” şeklinde tarifini bitirecekti.¹⁰² OATC ve değişik ülkelerdeki Türk ve akraba topluluklarla ilişkilerin her alanda yoğunlaştırılacağını¹⁰³ söyleyen Ecevit, 57’nci Hükümetin, Avrasya enerji koridorunun gerçekleştirilmesinin ve Bakü-Ceyhan boru hattı projesinin kesinleşmesi için sürdürülen çabaların da takipçisi olacağını duyuracaktı. Ecevit’e göre anahtar ülke olma sürecinin iki aktörü bulunmaktaydı. Bunlardan biri pek tabii ki Türkiye diğeri de Rusya idi:

“[...]Bu arada dünyadaki gelişmeler, bizi; Rusya ile Türkiye’yi daha yakın iş birliğine adeta zorluyor. Çünkü Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Avrupa ile Asya bütünleşmeye başladı. Yani dünya Avrasyalaşma sürecine girdi ve Avrasyalaşma sürecinin de iki anahtarı var. Bu anahtarlardan biri Türkiye’nin cebinde, biri de Rusya Federasyonu’nun cebinde. Avrasyalaşma süreci engellenemeyecek bir süreç ve dünyadaki insanlığın gelişmelerine, ekonominin globalleşmesine çok önemli katkıda bulunacak bir süreç ve bu süreç tabii

⁹⁷ Başbakan Sayın Bülent Ecevit’in TRT1/Politikanın Nabzı Programında Yaptığı Açıklamalar, Başbakan Bülent Ecevit’in Konuşmaları, (2 Ekim 1999-31 Aralık 1999), Başbakanlık Basımevi, Ankara 2000, s.380-381.

⁹⁸ “Cohen ile Kritik Diyalog”, Milliyet, 16 Temmuz 1999, s.18.

⁹⁹ Özalp, Güven, “İlk defa eşitiz”, Milliyet, 08 Aralık 2000, s.20.

¹⁰⁰ Örnekler için bkz. “Başbakan Sayın Bülent Ecevit’in TRT 1/Politikanın Nabzı Programı’nda Yaptığı Açıklamalar”, 6 Mart 1999, Başbakan Bülent Ecevit’in Konuşmaları (01 Mart 1999-31 Mayıs 1999), Başbakanlık Basın Merkezi, Başbakanlık Basımevi, Ankara s.40. “Başbakan Bülent Ecevit’in NTV/Ankara Kulisi Programı’nda Yaptığı Açıklamalar”, 28 Mart 1999, Başbakan Bülent Ecevit’in Konuşmaları (01 Mart 1999-31 Mayıs 1999), Başbakanlık Basın Merkezi, Başbakanlık Basımevi, Ankara s.183.

¹⁰¹ Örnekler için bkz. “Başbakan Sayın Bülent Ecevit’in CNN Türk Televizyonunda CNN Türk Masası Programında Yaptığı Açıklamalar”, 15 Ekim 1999, Başbakan Bülent Ecevit’in Konuşmaları, (02 Ekim 1999-31 Aralık 1999), Başbakanlık Basımevi, Ankara 2000, s.65.; TBMM Tutanak Dergisi, 04 Haziran 1999, B:11, O:1, s.184-185.

¹⁰² TBMM Tutanak Dergisi, 12 Ocak 1999, B:42, O:1, s.75.

¹⁰³ Aynı yerde, s.76.

AB'nin dışında özellikle önemli gelişmelere yol açabilir. Biz AB'ye üyelik hakkımızdan vazgeçmeyiz.¹⁰⁴

Ecevit, TBMM'de DSP-MHP-ANAP iktidarının hükümet programını olurken, enerji hususuna farklı oturumlarda uzun bir şekilde değinecekti:

"[...]Hükümetimiz, Hazar bölgesi ülkelerinin zengin hidrokarbon kaynaklarının ülkemiz ve Batı pazarlarına ulaştırılmasında Avrasya enerji koridorunu oluşturacak Hazar-Akdeniz ham petrol boru hattı (Bakü-Ceyhan) ile Hazar geçişli Türkmenistan-Türkiye-Avrupa doğalgaz boru hatlarının gerçekleştirilmesine özel önem vermektedir".¹⁰⁵

"[...]Türkiye ciddi bir enerji darboğazıyla karşı karşıyadır; fakat uluslararası ilişkilerle, Bakü-Ceyhan boru hattı, Türkmen gazı ve diğer bazı projelerde, bu konularda Türkiye çok büyük mesafeler almıştır son yıllarda. Ayrıca, Türkiye topraklarında enerji santralleri yapımına hız verilmiştir, bunun için birçok proje üretilmiştir; fakat bunların hızla yaşama geçebilmesi için tahkim sisteminde değişiklik de gerekmektedir. Bu konuda atılmaya başlanmış olan adımları, 57'nci hükümet de, hiç kuşkusuz, azimle ve kararlılıkla sürdürecektir".¹⁰⁶

Başbakan Ecevit, uluslararası ilişkilerde barışçı dış politika yaklaşımının, titizlikle sürdürüleceğini, Türkiye'nin bölgesel güç olma potansiyelinin, bölgedeki devletlerle ve bölge dışı güçlerle çok yönlü ve dengeli ilişkiler kurularak pekiştirileceğini açıklamaktaydı.¹⁰⁷ Türkiye'nin birkaç yıl içinde dünyada çok önemli bir enerji terminali durumuna gireceğini belirten Ecevit, yabancı sermaye çevrelerinin de Türkiye'ye ilgisinin artacağını vurgulamaktaydı.¹⁰⁸ Ecevit'e göre "bundan birkaç yıl öncesine gelinceye kadar, Türkiye, kendi bölgesinde yapayalnız bir ülke idi":

"[...]Bugün, birkaç ülkeyi istisna edersek, Türkiye, kendi bölgesinde birçok dostluk kazanmıştır, yeni işbirlikleri sağlamıştır; Orta Asya'da, Kafkasya'da çok etkin durumdadır; Balkanlarda- bir tek Yunanistan dışında- etkinliği gitgide artmaktadır; Ortadoğu'da ilişkileri gelişmektedir Arap ülkeleriyle, İslam ülkeleriyle; Afrika'ya ilk defa açılmaya başladık, Uzakdoğu'ya açılmaya başladık, Pasifik'e açılmaya başladık; Rusya ile ekonomik ilişkilerimiz çok ileri ölçülere vardı; Çin'e, Japonya'ya kadar uzanma kararındayız. Böylelikle, Türkiye, bir Avrupa ülkesi olmakla birlikte, Avrupa Birliğine pek de o kadar muhtaç olmadığını görmüş ve göstermiştir".¹⁰⁹

Yukarıdaki öz değerlendirmelerdeki övgülere karşılık, Ecevit hükümetlerinin OATC ile ilişkileri geliştirmede pek başarılı olmadığı noktasında görüş bildirenler bulunacak ve bu konuda eleştiriler yapılacaktır. Örneğin gazeteci Doğan Heper 57'nci

¹⁰⁴ "Başbakan Sayın Bülent Ecevit'in Moskova'da Türk İş Adamları Toplantısında Yaptığı Konuşma", 04 Kasım 1999, Başbakan Bülent Ecevit'in Konuşmaları, (02 Ekim 1999-31 Aralık 1999), Başbakanlık Basımevi, Ankara 2000, s.177.

¹⁰⁵ TBMM Tutanak Dergisi, 04 Haziran 1999, B:11, O:1, s.179.

¹⁰⁶ TBMM Tutanak Dergisi, 7 Haziran 1999, B:12, O:1, s.255.

¹⁰⁷ TBMM Tutanak Dergisi, 4 Haziran 1999, B:11, O:1, s.184.

¹⁰⁸ Başbakan Sayın Bülent Ecevit'in NTV/Yakın Plan Programında Yaptığı Açıklamalar, 6 Ocak 2000, Başbakan Bülent Ecevit'in Konuşmaları, (1 Ocak 2000-30 Mart 2000), Başbakanlık Basım Merkezi, Başbakanlık Basımevi, Ankara 2000, s.28.; Ayrıca bkz. TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 1999, B:46, O:1, s.679.

¹⁰⁹ TBMM Tutanak Dergisi, 7 Haziran 1999, B:12, O:1, s.254. Benzer bir değerlendirmeyi bir buçuk yıl sonra yine yapacaktı: Bkz. TBMM Tutanak Dergisi, 20 Aralık 2000, B: 37, O:1, s.84.

Hükümetin kurulma arifesinde Türkiye'nin iç ve dış politikada içinde bulunduğu durumdan hareketle aşağıdaki sözleri sarf edecekti:

"[...]Ekonomi alarm veriyor, Türkiye'nin bütçesi bile yok, PKK ile çatışma sürüyor, askerimiz Kuzey Irak'ta savaşıyor, İran'la aramız kötü, Yunanistan fırsattan istifade Türkiye'nin aleyhine işgallere başladı, bir yandan da sınırlarımıza füzelerden bir ağ örüyor... Kıbrıs sorunu ve Rusya'da kritik gelişmeler sırtımızda kambur gibi, Orta Asya ve Kafkaslar terk edildi, boru hatları unutuldu. Bu arada Avrupa Birliği'nden koptuk".¹¹⁰

Heper'in olumsuz tablosuna Cenk Başlamış'ın eleştirileri de eklenecek, Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya'da "10 yıldır yalpalayarak sürdürdüğü etkinlik mücadelesi" başarısız olarak resmedilecekti:

"[...]Zaten sınırlı olan olanaklarını akılcı kullanamayan, verdiği sözleri tutamayan, devlet kurumları arasında eşgüdüm sağlayamayan, gerektiğinde sesini yükseltmesini başaramayan Ankara, "yumurta kapıya gelince" panik içinde hareketlenme alışkanlığını terk edemedi. Bugün gelinen nokta şu: Türkmenistan doğal gazını Rusya'ya satmaya hazırlanıyor; Özbekistan, güvenliğini sağlayabilecek tek ülkenin Rusya olduğunu söylüyor; Kırgızistan Rusça'yı resmi dil ilan ediyor, Azerbaycan anayasasındaki "Devlet dili Türkçe'dir" ifadesi "Azerice'dir" ifadesi ile yer değiştiriyor, Türkiye Orta Asya'daki diplomat sayısını azaltıyor, bazı kadrolar kaldırılıyor; bazı Türk yetkililer bölgedeki önemli toplantılara "zorla" katılıyor; ticaret hacmi daralıyor; Türk firmalarının sayısı hızla düşüyor... Ancak bu sonucun tek sorumlusu da Ankara değil; bir yanda "müşteri kızıştırmaya" çalışan bölge ülkeleri, diğer yanda kararsız ve çelişkili adımlar atan ABD var... Başbakanlığı döneminde henüz Orta Asya'ya gitme fırsatı bulamayan Bülent Ecevit'e, Türk cumhuriyetleri politikaları konusunda devlet organlarının eşgüdümünü sağlama konusunda büyük görev düşüyor".¹¹¹

Heper ve Başlamış'ın eleştirilerine Türkmenistan Cumhurbaşkanı'nın tespitleri de eklenince iyimser tablo karamsarlığa dönüşme riskiyle karşı karşıya kalacaktı. Türkmenistan Cumhurbaşkanı Saparmurat Türkmenbaşı, Dışişleri Bakanı Cem ile yaptığı bir görüşmede Türkiye'nin Orta Asya'yı ihmal ettiğine ilişkin sitemlerini sunacaktı. Bunun üzerine gazeteci Sami Kohen şu satırlara yer verecekti:

"Ankara'nın son yıllarda etkin bir Orta Asya politikası izleyemediği bir gerçek. Türki cumhuriyetler bağımsızlığa kavuştuğu zaman, Türkiye coşmuş ve bu kardeş ülkelerle çok sıkı bağların kurulabileceğini ummuştu. Ancak Türkiye'de ne devlet, ne özel sektör bunun nasıl gerçekleştirileceğini tam bilememiş, karşılaştığı güçlükler karşısında zamanla eski heyecanını kaybetmiştir. Bu arada Türkmenistan ile ekonomik (özellikle doğalgaz), Özbekistan ile de siyasal (rejim muhalifleri) nedenlerden ötürü, ilişkilerde soğukluk da yaşanmıştır. Uluslararası ilişkilerde çok şeyi değiştirmeye aday olan 11 Eylül olayının ardından, Türk diplomasisi ihmal ettiği Asya politikasını şimdi yeniden ele almış bulunuyor. Dışişleri Bakanı'nın Orta Asya gezisi ile Cumhurbaşkanı'nın bu hafta Pakistan'a yapacağı ziyareti, bu çerçevede değerlendirmek gerek... Neyse ki, 11 Eylül olayı, Türkiye'yi şimdi stratejik önemi büsbütün artan

¹¹⁰ Heper, Doğan, "Ecevit ve Ülkenin Beklentisi", Milliyet, 18 Mayıs 1999, s.14.

¹¹¹ Başlamış, Cenk, "Büyük Oyun Bitmedi", Milliyet, 28 Mayıs 2000, s.17.

Pakistan ve Orta Asya ülkelerine karşı daha aktif bir politika izlemeye sevk ediyor. Kuşkusuz Pakistan ve Türki cumhuriyetler gibi ülkelerle bağların pekiştirilmesini, Batı ile ilişkilerin yerine bir 'alternatif' değil bir 'ek' olarak görmek lazım. 11 Eylül olayı özellikle ABD'nin gözünde Türkiye'nin önemini artırmıştır. Tutarlı bir politika ile Türkiye bunun pratik yararını sağlayabilecektir".¹¹²

İlişkilerde bir diğer sorun Özbekistan'la yaşanacaktı. Gerginlik, Özbek hükümetinin, Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te 16 Şubat 1999'da Cumhurbaşkanı İslam Kerimov'a yönelik, bombalı suikast girişiminde Türkiye uyruklu kişilerin parmağı olduğu iddiası üzerine başlayacaktı.¹¹³ Bombalama olayları sonrasında ülkedeki Türk okulları kapatılacak, Türkiye'de öğrenim gören 300 kadar Özbek öğrenci geri çağrılacaktı. Ecevit gelişmeler üzerine, "Türkiye, hiçbir devletin bu arada elbette Orta Asya devletlerinin içişlerine kesinlikle karışmaz, bundan sonra da karışmayacaktır. Ben Özbekistan ile ilişkilerimize büyük önem veriyorum. Bu ilişkilerin bir takım gereksiz alınganlıklarla bozulmasını da içimize sindiremiyoruz" diyecektir.¹¹⁴ Ancak ilişkiler Kerimov'un, Türkçe Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi'ne katılmaması ile daha da gerilecek, Özbek liderin, Türkiye'ye yönelik ithamları artacak ve suçlamalar karşısında Ankara, Taşkent'teki büyükelçisini Haziran 2000'de geri çekecekti. 57'nci Koalisyon Hükümeti döneminde ilişkiler daha sonra Onuncu Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Kerimov'la görüşmesinden sonra bir nebze olsun normalleşecek ancak söz konusu dönemde başka bir ilerleme kaydedilemeyecekti.¹¹⁵

İlişkilerde Liderlik ve Hafıza: Demirel'in Görev Süresinin Uzatılması Önerisi

57'nci Hükümetin önünde bir cumhurbaşkanlığı seçimi bulunmaktaydı. En deneyimli isim Ecevit olmasına rağmen, Anayasanın öngördüğü "üniversite mezunu" olma koşulunu karşılayamadığı için Süleyman Demirel'in devam noktasında bir fikir savunuldu. Bu fikrin temelinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle geliştirilen iletişimin mimarı ve devamlılığın da sağlayıcısı olacağı tezi ortaya atılacaktı. Ecevit'in OATC politikası kapsamında liderlik ve hafıza önem arz etmekteydi ki, Demirel'in yedi yıllık görev süresinin dolmasına yakın, 5+5 formülünün gündeme gelmesinde söz konusu özellikler ön plana çıkmaktaydı. Ecevit, Demirel'in Cumhurbaşkanlığının uzatılması görüşünün önemli savunucusu olacaktı.¹¹⁶ Demirel sonrası dönem istikrarın sürdürülmesi adına önem arz etmekteydi:

¹¹² Kohen, Sami, "Hem Doğu, hem Batı", Milliyet, 24 Ekim 2001, s.18.

¹¹³ Aydın, Mustafa, "KOA'da Darbe-Suikast Girişimleri ve T.C. Vatandaşları", Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt:III (2001-2012), İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s.471.

¹¹⁴ "Başbakan Sayın Bülent Ecevit'in Basın Mensuplarının Soruların Verdiği Cevaplar", 21 Haziran 1999, Başbakan Bülent Ecevit'in Konuşmaları, (04 Haziran 1999-30 Eylül 1999), Başbakanlık Basın Merkezi, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1999, s.137.

¹¹⁵ Aydın, Mustafa, "Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişkiler", Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt:III (2001-2012), İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s.471-473.

¹¹⁶ Örnekler için bkz. "Başbakan Sayın Bülent Ecevit'in TRT1/Ana Haber Bülteninde Yaptığı Açıklamalar", 13 Ocak 2000, Başbakan Bülent Ecevit'in Konuşmaları, (01 Ocak 2000-30 Mart 2000), Başbakanlık Basın Merkezi, Başbakanlık Basımevi, Ankara 2000, s.65. "Başbakan Sayın Bülent Ecevit'in MHP Genel Başkan Yardımcısı Sayın Devlet Bahçeli, ANAP Genel Başkanı Sayın Mesut Yılmaz, Fazilet Partisi Genel Başkanı Sayın Recai Kutan ile Görüşmesinden Sonra Yaptığı Açıklama", Başbakan Bülent Ecevit'in Konuşmaları, (1 Ocak 2000-30 Mart 2000), Başbakanlık Basın Merkezi, Başbakanlık Basımevi, Ankara 2000, s.134.

“[...]Ben, öteden beri, bir yılı aşkın bir süredir -yaklaşık iki yıldır-cumhurbaşkanı görev süresinin beş yıllık bir dönem daha uzatılmasını savunuyorum... Sayın Demirel’in deneyiminin çok önemli olduğuna inanıyorum. Nitekim bir iki örnek vermek gerekirse, Bakü-Ceyhan Hattı Projesinin gerçekleşmesine Sayın Süleyman Demirel’in Cumhurbaşkanı olarak önemli katkıları olmuştur ve şu sırada ziyaretinden dönmekte olduğu, belki de dönmüş olduğu Türkmenistan ziyaretinde de yeni, önemli kararların alınmasına Sayın Demirel’in değerli katkıları olmuştur. Bunları birkaç örnek olarak veriyorum. Böylece, Cumhurbaşkanlarının, artık, yalnız ülke açısından, devletin işleyişi açısından değil, dış ilişkiler bakımından da önemli deneyimleri olmak gerekir”.¹¹⁷

Bu konuyla ilgili kaleme alınan metinlerde de Başbakan Ecevit’in daha önce Demirel’e bıraktığı bazı alanlarda yeni cumhurbaşkanının ne kadar verimli olabileceği tartışılmaktaydı. Bunlardan birinde Güneri Cıvaoğlu aşağıdaki soruları yeni cumhurbaşkanının şahsında sorgulamaktaydı:

“Bakü-Ceyhan projesini hayata geçiren enerji ekseninde dış politika misyonunu taşıyabilecek mi? Kafkas ülkelerine, Türk kökenli Asya cumhuriyetlerine, Balkanlar’a yeni cumhurbaşkanı da ağırlık koyabilecek mi? Dileyelim ki, Türkiye’ye hafif kalacak ve Çankaya’ya birkaç numara küçük gelecek biri seçilsin[...].¹¹⁸

Ecevit, Demirel’in dış politika ve OATC özelinde edinmiş olduğu deneyimlerin görmezden gelinmemesi gerektiğini ve bu süreçte ona ihtiyaç duyduklarını şu sözlerle dile getirmekteydi:

“[...]Özellikle dış politikada deneyim son derecede önemli. Ben bildiğiniz gibi, siyasal yaşamım boyunca dış politikaya hep ağırlık vermişimdir. Çünkü Türkiye’nin çok özel jeopolitik bir konumu vardır. Türkiye’nin çok büyük bir enerji terminali ülkesi durumuna gelme olasılığı var. Bu hemen hemen gerçekleşti. Azerbaycan, Ermenistan anlaşmazlığının giderilmesi zorunluluğu var. Gürcistan’ın bazı sorunları var, Orta Asya Cumhuriyetleri’nden bazılarının kendi aralarında ciddi veya hafif de olsa sorunları var ve Sayın Süleyman Demirel bunların hepsinin takipçisi, hepsine uzlaşıcı çözümler getirmeye çalışıyor ve genellikle de başarılı oluyor. Bu Türkiye ve bölgemiz için şu aşamada önemli bir avantaj. Başlıca bu nedenlerde birkaç yıl daha görevde kalmasını sağlayabilirsek, bir anayasa değişikliğinin uygun olacağını düşünüyorum”.¹¹⁹

Demirel’in OATC coğrafyasında “manevi lider” olarak kabul gördüğünü belirten Ecevit, “Yeni devletlerin birbirleriyle aralarında sorunları var. Son birkaç yılda görüldü ki, bu sorunların çözülmesine en büyük katkı Süleyman Demirel’den geliyor. Bu Türkiye’ye de, bölgemize de çok büyük olanaklar sağlıyor” sözleriyle Demirel’in görev süresinin

¹¹⁷ TBMM Tutanak Dergisi, 29 Mart 2000, B:73, O:2, s.331-332.

¹¹⁸ Cıvaoğlu, Güneri, “Umut ve Kâbus”, Milliyet, 13 Nisan 2000, s.21.

¹¹⁹ “Başbakan Sayın Bülent Ecevit’in TGRT/Siyaset Vitrini Programında Yaptığı Açıklamalar”, 15 Ocak 2000, Başbakan Bülent Ecevit’in Konuşmaları, (1 Ocak 2000-30 Mart 2000), Başbakanlık Basım Merkezi, Başbakanlık Basımevi, Ankara 2000, s.88.

uzatılmasında ciddi bir kamuoyu oluşturmaya çalışacaktır.¹²⁰ Ancak beklenen gerçekleşmeyecek, Ecevit aradığı desteği parlamentoda bulamayacak, TBMM'de yeterli sayı oluşmayacak ve yeni bir Cumhurbaşkanı adayı bulunması gerekecekti. Sonuçta, eski Anayasa Mahkemesi başkanı Ahmet Necdet Sezer üzerinde karar kılındı. Sezer, DSP, MHP ve ANAP'ın oylarıyla Cumhurbaşkanı seçildi. Seçilmesinden sonraya denk gelen günlerde ECO'nun İran'da yapılacak olan toplantısı gündeme geldi. Bu toplantıya katılması halinde Cumhurbaşkanı ilk yurt dışı gezisini İran'a yapmış olacaktı ve Sezer bunda direnecek ve yerine Mehmet Keçeciler gidecekti. O sırada Sezer'e "iki saatliğine de olsa Tahran'a gitmesi" yönünde kamuoyunda baskı yapılacak ve gitmemesi durumunda "Orta Asya Türk Cumhuriyetlerini yok sayacağı" hususu ortaya atılacaktı. O tarihlerde Norveç'te bir yurtdışı gezisinde olan Ecevit'in döndüğü gibi Sezer'i ikna etme beklentisi gelişecek¹²¹, muhtemelen Ecevit'in bu konuda Sezer'e telkinleri karşılık bulmayacaktı. Nihayetinde Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine dönük söylemle eylem arasında bir boşluk doğacak, bu devletler bir kez daha Türkiye'nin gücünü arkalarında hissedemeyeceklerdi.

Özal ve Demirel, Cumhurbaşkanlıkları döneminde OATC ile yakın iletişim kurmaya özen göstereceklerdi. Ancak yukarıdaki olaydan da görüleceği üzere, OATC-Türkiye ilişkileri Sezer döneminde biraz kırgın başlayacaktı. Bu talihsizlik, Ecevit'in Demirel'in dış politikada istikrarın devamı adına tercih edilmesinin akılcı olduğu yönündeki tüm propagandasını göstermek adına önem arz etmektedir.

Uluslararası Terörizm ve Orta Asya'da Taliban Tehdidi Karşısında Ecevit'in NATO Operasyonuna Desteği

11 Eylül saldırıları sonrasında ABD tarafından sorumlu olarak gösterilen El-Kaide örgütü lideri Usame Bin Ladin'e konuşlandığı Afganistan'da bir müdahale gündeme gelecekti. Ecevit, Bin Ladin'in "yok edilmesinin" sorunu çözmeyeceği; daha önce de sıkça gündeme getirdiği üzere¹²² sorunun daha derinlere inilerek Taliban merkezinde çözümlenmesi gereğini OATC'nin geleceği ile ilişkilendirerek açıklayacaktı:

"[...]Usame Bin Ladin yok edilebilir ama bu sorunu çözmez. Taliban yerinde durdukça başta Orta Asya ülkeleri için tehlike oluşturur. Bizim de o ülkelerle yakın ilişkimiz göz önüne alınırsa bizim için de tehdittir. Giderek bütün dünya için tehdit ve tehlike oluşturur. Taliban, militan köktendinciliğinin temsilcisi, öncüsü durumunda. Bundan mutlaka kurtulmak gerekir".¹²³

Ecevit, NATO'nun yapacağı müdahale öncesinde, "Balkanların, Kafkasya'nın, Ortadoğu'nun ve Orta Asya'nın kapsam içinde olduğu operasyonlarda Türkiye'nin dışlanması olanaksızdır; çünkü bu saydığım bölgelerde, Türkiye, aslında, Avrupa Birliğinden daha etkili bir konumdadır. Bizim etki alanımızın Orta Avrupa'dan, Orta Asya'ya kadar uzandığı artık bellidir" görüşünü savunacaktır.¹²⁴ Ecevit, Afganistan'daki

¹²⁰ "Başbakan Sayın Bülent Ecevit'in TRT1/Pazar Panorama Programında Yaptığı Açıklamalar", 16 Ocak 2000, Başbakan Bülent Ecevit'in Konuşmaları, (1 Ocak 2000-30 Mart 2000), Başbakanlık Basım Merkezi, Başbakanlık Basımevi, Ankara 2000, s.107.

¹²¹ Bila, Fikret, "Sezer ve İran", Milliyet, 03 Haziran 2000, s.18.

¹²² Örnek için bkz. Bila, Fikret, "Ecevit'ten Bush'a: Taliban devrilmeli", Milliyet, 26 Eylül 2001, s.14.

¹²³ Bila, Fikret, "Devleti değil özel sektörü küçülttük", Milliyet, 07 Ekim 2001, s.20. Ecevit, Taliban'ı "çağdışı militan köktendinci" bir rejim olarak tanımlarken Taliban'ın sadece Afganistan ve Orta Asya için değil, Türkiye için de bir "tehlike" olarak nitelendirmektedir. Kohen, Sami, "Öteki tehlikeye dikkat!", Milliyet, 07 Ekim 2001, s.21.; Benzer bir haber ve yorum için bkz. Sazak, Derya, "Ecevit'i sarsan krizler", Milliyet, 07 Ekim 2001, s.23.

¹²⁴ TBMM Tutanak Dergisi, 12 Aralık 2001, B:38, O:3, s.93.

uluslararası gücün komutasını üstlenme konusunda özellikle lojistik ve mali destek hususlarında beklentilerinin karşılanması gerektiğini, bu iş birliğine kendilerinin de sıcak baktıklarını, çünkü bu görevi üstlendikleri takdirde Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin güvenliği için de önemli bir adım atacaklarını ve böylece bu ülkelerdeki köktendinci akımların da önleneyeğini ileri sürecektir.¹²⁵ Taliban yönetimini, OATC için ciddi bir tehlike olarak gören Ecevit, bu nedenle, ABD'nin Usame Bin Laden'i barındıran Taliban yönetimine karşı açtığı mücadeleye katkıda bulunacaklarını¹²⁶ açıklayacaktır:

“Taliban’ı tüm bölge açısından bir tehdit olarak görüyoruz. Taliban son derece çağdışı, köktendinci ve zalim bir rejimdir. Orta Asya Cumhuriyetleri’nin demokratikleşmelerini zorlaştırmaktadır. Usame Bin Ladin ortadan kalksa bile Taliban’ın oluşturduğu tehdit sürecektir. Bu nedenle Afganistan’a yönelik operasyonun daha insancıl ve çağdaş bir rejimin bugünkü çağdışı rejimin yerini almaya kadar sürdürülmesi gerektiğini düşünüyorum. Türkiye ve tüm bölge açısından büyük risk söz konusudur. ABD bile Afganistan’dan Orta Asya’dan çok uzak olmasına rağmen terörizmden uzak olamamıştır. Dolayısıyla ABD’nin başlattığı savaşın etkin biçimde sürdürülmesini ve en kısa zamanda olumlu sonuçlar alınmasını umuyoruz.”¹²⁷

Ecevit, Afganistan olayları sonrasında Türkiye’nin Avrupa, Orta Doğu ve Orta Asya gibi ülkelerde etkili bir duruma geldiğini, Afganistan’ın siyasal yapılanmasında, NATO’nun barış gücünde ve ülkenin kalkınmasında Türkiye’nin ağırlıklı bir yeri olacağını düşündüğünü ifade edecektir.¹²⁸

İki Dönemin Karşılaştırılması

Ecevit’in hem muhalefetteyken hem de iktidardayken OATC’ye dönük söylemleri olmuştur. Bu söylemler üzerinden iki dönemin karşılaştırılması yapılmış, bunun için içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. Öncelikle uygulamanın yapılacağı materyal seçilmiştir. Bu amaçla üç farklı kaynaktan istifade edilmiştir:

İlkin, yazarın okumaları neticesinde, Ecevit’in TBMM’de 1991-2002 yılları arasında yapmış olduğu konuşmalar içinde OATC ile ilişkileri içeren tutanaklar seçilmiştir. DSP lideri, milletvekili olarak, TBMM’de yapmış olduğu konuşmalar içinde 11 ayrı tarih ve birleşimde OATC ile ilişkiler hususunda görüşlerini bildirmiş, ayrıca 1987, 1991 ve 1995 seçim bildirgelerinde ve iki adet parti dokümanında yine OATC’ye dönük politika ve temennilerini hem kendi hem de partisi adına dillendirmiştir. Toplamda 16 ayrı metin ortaya çıkmış ve bu metinlerde Ecevit’in ve DSP’nin, Türkiye-OATC ilişkilerinin mevcut durumunu, Ankara’nın yürütmesi gereken politikaları ve konuya dair muhtelif görüşlerini içeren toplam 7.034 kelime sarf edilmiştir. 16 metin seçildikten sonra hem kelime hem de ibare ve cümle düzeyinde üç kategoride hareket edilmiş; esnek kodlama yöntemi ile daha önceden belirlenmiş kelime, ibare ya da cümle ile söylemlerin sınırlandırılmamasına

¹²⁵ “Taleplerimiz reddedilmedi”, Milliyet, 03 Mart 2002, s.17.

¹²⁶ “Başbakan Sayın Bülent Ecevit’in TV8 Haber Bültenine Telefonla Katılımında Yaptığı Açıklama”, 22 Eylül 2001, Başbakan Bülent Ecevit’in Konuşmaları, (01 Temmuz 2001-30 Eylül 2001), Başbakanlık Basımevi, Ankara 2001, s.298.

¹²⁷ “Başbakan Sayın Bülent Ecevit’in CNN International’dan Sayın Jim Clancy’nin Sorularına Verdiği Yanıtlar”, 12 Ekim 2001, Başbakan Bülent Ecevit’in Konuşmaları, (2 Ekim 2001-30 Aralık 2001), Başbakanlık Basımevi, Ankara 2002, s.36.

¹²⁸ “Başbakan Sayın Bülent Ecevit’in Gazete ve Televizyonların Ankara Temsilcilerinin Katılımıyla Düzenlediği Basın Toplantısı”, 7 Aralık 2001, Başbakan Bülent Ecevit’in Konuşmaları, (2 Ekim 2001-30 Aralık 2001), Başbakanlık Basımevi, Ankara 2002, s.187.

çalışılmıştır. Belirlenen kelime/ibare/cümlelerin 16 belgede kaç kez tekrar edildiği de ölçülüp oransal karşılığı bulunmuştur.

Yapılan analize göre, Tablo 1 incelendiğinde, SSCB'nin çözülme sürecinde, Ecevit'in büyük bir beklenti içinde olduğu anlaşılmaktaydı. Erken söylemlerinde coşku ve korku bir arada hissedilmekteydi. Öyle ki Türkiye, "önder ülke" (%62,50) olabilir, hızlı değişim (%31,25) sürecinde OATC ile kuracağı iş birliği sayesinde geniş olanaklar (%31,25) elde edebilirdi. Değişimi zaten 1987'de ilk defa kendi partisi (%25,00) dile getirmişti. Fakat istedikleri anlamda bir kurumsallaşma gerçekleşmemiş, Dış Türklere dönük bir bakanlık kurulmamış (%31,25), adeta değişime hazırlıksız ve bilgisiz yakalanılmıştı (%43,75). İletişimi kuracak çevirmenler (%18,75) bile yetiştirilmemiş, bir Türkiye Kültürü Enstitüsü hayata geçirilememişti. Hele bir de Karabağ sorununda çekingen ve edilgen (%25,00) davranılınca, bu durum OATC nezdinde bir hayal kırıklığı ve küskünlük (37,50) yaratmıştı. Boşluğun, Rus emperyalizmi (%56,25) ve köktendinci rejimler (%6,25) tarafından doldurulma riski vardı. Çözüm önce Nahçıvan'a bir koridor (%25,00) açıp Avrasya bütünleşmesinde (%12,50) OATC ile Türkiye arasındaki sınırlar oluşturma ve Bölge Merkezli Dış Politika (%25,00) yaklaşımından geçmekteydi. Ecevit, böyle düşündüğü için Yayılmacılık (%12,50), Turancılık (%18,75), Küçük Enver Paşacılık (%6,25), Irkçılık (%12,50) ve Şovenlikle (%12,50) itham edilecek, kendisine "şahinci" denilecekti (Tümü için bakınız Tablo-1).

Tablo 1: Muhalefet Lideri Olduğu Dönemde Ecevit'in Söylemlerinde OATC (16 Metin)

Kelime-İbare-Cümle	Değinen Belge Sayısı	Yüzdesi	Kelime-İbare-Cümle	Değinen Belge Sayısı	Yüzdesi
Önder Ülke	10	62,50	Yeni Bir Dünya Kurulur, Türkiye de o dünyada yerini alır	2	12,50
Rus Emperyalizmi	9	56,25	Burs	2	12,50
Hazırlıksız/Bilgisiz Yakalanma	7	43,75	Örnek ülke	2	12,50
Hayal Kırıklığı/Küskünlük	6	37,50	Laiklik	2	12,50
Hızlı Değişim	5	31,25	Yayılmacılık	2	12,50
Yeni Ufuklar/Geniş Olanaklar	5	31,25	Jeopolitik Konum	2	12,50
İş Birliği	5	31,25	Avrasya Bütünleşmesi	2	12,50
Dış Türklere Bakanlığı	5	31,25	Türkiye hem Avrupalı, Asyalı hem Orta Doğu ülkesi hem de Doğu Akdeniz...	2	12,50
Kültür	4	25,00	Dost	2	12,50
Değişimi ilk fark eden DSP	4	25,00	Küçük Enver Paşacılık	1	6,25
Demokratikleşme	4	25,00	Maceracılık	1	6,25
Bölge Merkezli Dış Politika	4	25,00	Bölgesel Güç	1	6,25
Çekingenlik/Edilgenlik	4	25,00	Yatırım	1	6,25
Nahçıvan'a Koridor Açılması	4	25,00	Komşu(larımız)	1	6,25
Çok boyutluluk	3	18,75	Tarihsel	1	6,25
Çevirmen/Uzman Eksikliği	3	18,75	Eğitim	1	6,25
Türklüğün Öneminde Artış	3	18,75	Ekonomi	1	6,25
İlişkilerde İvme	3	18,75	Köktendinci Rejimler	1	6,25
Turancılık	3	18,75	Türklük Bilinci	1	6,25
Türkiye nüfusundan daha	2	12,50	Kimlik Arayışı	1	6,25

büyük Türk Topluğu					
İrkçilik	2	12,50	Bağlılık	1	6,25
Kardeş	2	12,50	Güvenlik	1	6,25
Şovenlik	2	12,50	KKTC'yi Tanımlarını Telkin	1	6,25

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ecevit'in koalisyon ortağı/lideri olduğu dönemdeki söylemlerinin analizi adına TBMM'de yapmış olduğu konuşmalar içinde 9 ayrı tarih ve birleşim içerik analizine tabi tutulmuştur. Bunlara, Başbakanlık OATC hakkında gerçekleştirmiş olduğu konuşmalardan seçilen 56 metin ile 1999 ve 2002 seçim bildirgelerinde tespit edilen içerikler de ilave edilmiştir. Böylece 67 metin ve 10.519 kelime arasından kelime/ibare ve cümleler kodlanmış ve tekrar sıklıkları ölçülmüştür. Bu dönemin kodları, değişimin beraberinde getirmiş olduğu romantik milliyetçi havanın kaybolduğuna işaret edecektir. Tablo 2'de Ecevit'in 55, 56 ve 57'nci Koalisyon Hükümetlerinde, Başbakan Yardımcısı ve Başbakan olarak OATC'ye yönelik söylemlerinin sıklıkları gösterilmekte ve bu bağlamda ikinci dönemde ekonomik meselelerin ve enerji ihtiyacının ön plana çıktığı da gözlemlenmektedir. Yani bir başka deyişle, duygusallık yerini rasyonaliteye bırakmıştır.

Tablo 2: Koalisyon Ortağı ve Lideri Olduğu Dönemde Ecevit'in Söylemlerinde OATC (67 Adet)

Kelime-İbare-Cümle	Değinilen Belge Sayısı	Yüzdesi	Kelime-İbare-Cümle	Değinilen Belge Sayısı	Yüzdesi
Avrasyalaşma Süreci	23	34,33	Kardeş	4	5,97
Anahtar Ülke	22	32,84	D-8	4	5,97
Bakü-Ceyhan Boru Hattı	21	31,34	Örnek Ülke/Model	4	5,97
Avrupa Birliği	19	28,36	Akraba	4	5,97
Avrupa-Asya Bütünleşmesi	18	26,87	Türkmen Gazı	4	5,97
Demokrasi/Demokratikleşme	14	20,90	Hıristiyanlık, Musevilik ve İslamiyet arasında Canlı Köprü	4	5,97
Kültür/Kültürel	14	20,90	Küreselleşme/Globalleşme	3	4,48
Hazar Havzası	13	19,40	Geniş Olanaklar/Büyük Potansiyel	3	4,48
Ekonomik	13	19,40	Türk Okulları	3	4,48
Doğalgaz	12	17,91	Yeni Bir Dünya Kurulur, Türkiye de o dünyada yerini alır	2	2,99
Amerika Birleşik Devletleri	12	17,91	Enerji Koridoru	2	2,99
Rusya	12	17,91	Bölge Merkezli Dış Politika	2	2,99
Enerji Terminali/Merkezi	10	14,93	Yayılmacılık	2	2,99
Afganistan	10	14,93	Barış	2	2,99
Türkiye hem Avrupalı, Asyalı hem Orta Doğu ülkesi hem de Doğu Akdeniz...	10	14,93	Bölgesel Güç	2	2,99
Sovyetler Birliği	9	13,43	Maceracılık	2	2,99
Taliban	9	13,43	Müteahhitlik	2	2,99
Laik/Laiklik	9	13,43	Köktendinci Rejimler	2	2,99
Jeopolitik Konum	8	11,94	Etki Alanı	2	2,99
Mustafa Kemal Atatürk	8	11,94	Sermaye	2	2,99
Siyasal	8	11,94	Türkçe	2	2,99
İş Birliği	8	11,94	Burslu Öğrenci	2	2,99

Süleyman Demirel	6	8,96	Çok Boyutluluk	2	2,99
Proje	6	8,96	Turancılık	1	1,49
Mavi Akım	6	8,96	Tarihsel	1	1,49
Petrol	6	8,96	Dil	1	1,49
Enerji	6	8,96	Elektrik	1	1,49
Yatırım	5	7,46	Ticari	1	1,49
Terör	5	7,46	Ağabey	1	1,49
Komşu(larımız)	5	7,46	Soydaş	1	1,49
Pazar Ekonomisi	4	5,97	Tahkim	1	1,49
Önder Ülke	4	5,97	Dış Türkler Bakanlığı	1	1,49
Dostluk	4	5,97	Güçlü	1	1,49

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ecevit, Dışişleri Bakanlığını Cem'in üstlendiği süreçte Bölge Merkezli Dış Politikanın (%2,99) uygulama esasları için Avrasyalaşma sürecini (%34,33) öne çıkararak, Türkiye'nin iki "Anahtar" (32,84) ülkeden biri (Diğeri de Rusya, %17,91) olduğunu sıkça vurgulayacaktı. Böylece AB'ye (%28,36) muhtaç olunmadığını ve dış ilişkilerin çok boyutlu (%18,75) bir şekilde farklı ülkelerle devam ettirilebileceği mesajını verecekti. İktidar olduğu dönemde Ecevit'in kaygıları daha çok ekonomi ile ilgili (%19,40) alanlara kayacaktı. Enerji (%8,96) bağlamında Bakü-Ceyhan Boru Hattı (%31,34) ve Hazar Havzası'nın (%19,40) doğalgaz (%17,91) ve petrol (%8,96) kaynaklarının OATC'den Kafkasya'ya oradan bir enerji terminali olan Türkiye üzerinden (%14,93) Avrupa'ya transferi büyük önem arz etmekteydi. Ancak Cumhurbaşkanı'nın dış politikadaki manevi liderliği çok önemliydi ve Demirel'in (%8,96) görev süresinin 5+5 formülüyle uzatılması düşünülmüştü. Bu konuda parlamenterleri ikna edemeyecek olan Ecevit, Sezer'in Cumhurbaşkanlığı'na razı olacaktı. Türkiye, yaşadığı 17 Ağustos 1999 depremiyle büyük bir sıkıntı içindeyken, bir de Sezer döneminde yaşanan ihtilaflar da bunalmalara eşlik edecek, bankacılık alanında yaşanan ekonomik kriz, Ecevit'in rahatsızlığı, 11 Eylül terör (%7,46) saldırıları OATC ile olan ilişkileri silikleştirecekti. Bu dönemde ABD'nin (%17,91) Afganistan'a (%14,93) müdahalesi, Taliban (%13,43) rejimini ortadan kaldırılarak OATC'nin güvenliğine katkı sağlaması adına kabul görecekti (Tümü için bakınız Tablo-2).

İki dönemin karşılaştırılması ise Tablo 3'te verilmektedir. İki dönemi karşılaştırırken, doğal olarak genel toplamdan yararlanılmış ve değerlendirme, 83 metin içindeki 17.553 sözcük arasından kodlanarak çıkan kelime/ibare/cümleler doğrultusunda yapılmıştır. Buna göre, hem muhalefette olduğu hem de iktidarda yer aldığı sürece Ecevit'in değişmeyen bazı söylemlerinin olduğu gözlemlenecektir.

Tablo 3: İki Dönemin Karşılaştırması-Ecevit'in OATC Noktasında Söylemleri (83 Adet)

Kelime-İbare-Cümle	Muhalefet		Koalisyon		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kültür	4	5,00	14	20,90	18	21,69
Demokratikleşme	4	25,00	14	20,90	18	21,69
Önder Ülke	10	62,50	4	5,97	14	16,87
İş Birliği	5	31,25	8	11,94	13	15,66
Türkiye hem Avrupalı, Asyalı hem Orta Doğu ülkesi hem de Doğu Akdeniz...	2	12,50	10	14,93	12	14,46
Laiklik	2	12,50	9	13,43	11	13,25
Jeopolitik Konum	2	12,50	8	11,94	10	12,05

Yeni Ufuklar/Geniş Olanaklar	5	31,25	3	4,48	8	9,64
Bölge Merkezli Dış Politika	4	25,00	2	2,99	6	7,23
Kardeş	2	12,50	4	5,97	6	7,23
Örnek ülke	2	12,50	4	5,97	6	7,23
Dış Türklar Bakanlığı	5	31,25	1	1,49	6	7,23
Dostluk	2	12,50	4	5,97	6	7,23
Yatırım	1	6,25	5	7,46	6	7,23
Komşu(larımız)	1	6,25	5	7,46	6	7,23
Çok boyutluluk	3	18,75	2	2,99	5	6,02
Burs	2	12,50	2	2,99	4	4,82
Yayımcılık	2	12,50	2	2,99	4	4,82
Yeni Bir Dünya Kurulur, Türkiye de o dünyada yerini alır	2	12,50	2	2,99	4	4,82
Turancılık	3	18,75	1	1,49	4	4,82
Ekonomi	1	6,25	3	4,48	4	4,82
Maceracılık	1	6,25	2	2,99	3	3,61
Bölgesel Güç	1	6,25	2	2,99	3	3,61
Köktendinci Rejimler	1	6,25	2	2,99	3	3,61
Tarihsel	1	6,25	1	1,49	2	2,41

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bölge Merkezli Dış Politika, biraz daha derinleşecek ve çok boyutlu ve geniş açılımlı Bölge Merkezli Dış Politika (%7,23) olacaktır. Kültür ilişkileri (%21,69), demokratikleşme (%21,69), önder ülke (%16,87) mefhumu, OATC ile iş birliği (%15,66), laiklik (%13,25) ve Türkiye'nin jeopolitik konumu (%12,05) kelimeler ve kavramlar, Ecevit'in OATC ile ilgili politika, icraat ve söylemlerinde çoğunlukla kendisine yer bulacaktı (Tümü için bakınız Tablo-3). Nihayetinde Ecevit, ilk dönemdeki romantik, milliyetçi, biraz da popülist olarak adlandırılabilir söylemleri, ikinci dönemde bırakacak, bu dönemde kendisinin bir iktidar üyesi olarak daha ihtiyatlı, koalisyon ruhuna uygun, AB, ABD ve Rusya ile olan ilişkileri zedelemeyecek kelime, ibare ya da cümleler kullanmaya gayret ettiği görülecekti.

Sonuç

Muhalefet lideri olarak Ecevit, hem iktidardaki hem de muhalefetteki diğer liderlere nazaran OATC ile ilişkiler geliştirme adına daha hazırlıklı gözükmekteydi. Düşünsel düzeyde yaşanan hızlı değişime Türkiye'nin nasıl eklemleneceği hususunda fikirleri bulunmaktaydı ve bunları çeşitli vesilelerle kamuoyu ile paylaşmıştı. 1992 yılı başında eski SSCB coğrafyasındaki Türki Cumhuriyetlere yaptığı gezi, bölgeyi ve aktörleri yakından tanınmasına aracılık edecekti. SSCB'nin çözüleceğini önceden görerek bu konuda hazırlıklı olunması gerektiğini ilkin kendi partisinin söylediğini ve bu konuda bir bakanlık tesis edilmesi gereğini DSP'nin 1987 yılındaki seçim bildirgesine koyduklarını sıkça dile getirecekti. Israrla OATC ile iletişim kurulmasında daha etkin olunmasını talep edecek, örneğin Nahçıvan'da Goble Planı'nın uygulanması noktasında Hükümetin girişimde bulunması gibi birçok konuda Meclis'te ve çeşitli platformlarda yüksek sesle konuşacaktı. Aksi takdirde Rusya'nın coğrafyaya hâkim olmasının kaçınılmazlığının altını çizicekti. Sadece Rusya'nın değil köktendinci ülkelerin de OATC ile iş birliğine hazır olduğunu ve oluşacak boşluğu doldurabileceklerini vurgulayacaktı. OATC ile iş birliği çerçevesinde keskin çıkışları ve genel kabul görmesi zor talepleri, 'şahinci' olarak adlandırılınca da 'Turancılık' sevdasında olmadığını yineleyecekti. Özetle Ecevit, muhalefette olup konu hakkında ciddi bir birikime sahip olmanın vermiş olduğu özgüvenle hareket edecek, ABD'ye, Rusya'ya ve diğer bölge ülkelerinin tepkisine aldırmadan yapılması gerekenleri

sıralayacaktı. Bölge Merkezli Dış Politika yaklaşımını geliştirecek, Avrasyalaşma Sürecinde Anahtar Ülke olarak Türkiye'nin çok boyutlu ilişkilerle daha itibarlı bir devlet olacağını ve AB'ye muhtaç olmayacağını savunacaktı. Özetle muhalefet döneminde OATC'ye dönük romantik, milliyetçi ve biraz da popülist yaklaştığı gözlerden kaçmayacaktı.

55, 56 ve 57'inci hükümetlerde ise daha ihtiyatlı söylemler üretecekti. İşler muhalefette olduğu gibi rahat değildi, çünkü reelpolitikte durum farklıydı. Örneğin Nahçıvan'a koridor açılmasını hiçbir yerde dile getiremeyecek, Dış Türkler Bakanlığını kurma yolunda bir adım atmayacaktı. Muhalefette iken anahtar ülke Türkiye'den bahsetmekte, buna karşılık "Rus emperyalizmi tehdidini" dillendirmekteydi. Ancak iktidar olunca Avrasyalaşma sürecinde iki temel anahtar ülke bulunduğu yönünde söylemlerle gündeme gelecek ve Rusya olmadan Avrasya'da bütünleşme olmayacağını altını çizicekti. Muhalefet lideri iken OATC ülkelerini ziyaret eden Ecevit, Başbakan Yardımcısı ya da Başbakan iken bu ülkelere herhangi bir ziyaret gerçekleştiremeyecekti. Tabi bunda rahatsızlığı da etken oluşturunca. 2000 yılına kadar Demirel, sonrasında da Sezer ve Cem OATC ile iletişimi bu ülkelere giderek de üstleneceklerdi.

İktidar döneminde daha çok ekonomik sorunlarla meşgul olacak, ülke iki büyük deprem yaşayacak, ardından rahatsızlığı da buna eklenince Ecevit, OATC ile ilişkileri, AB'ye tam üyelik için çok boyutlu ilişkiler kapsamında bir araç olarak düşünecek ve söylemlerine de bu şekilde yansıtacaktı. Ayrıca koalisyonun sınırlılıkları da Ecevit'in kendi OATC politikasını uygulamaya geçirememesindeki etkenlerden birisi olacaktı. Ancak bir devlet adamı olarak SSCB'nin dağılma sürecinde OATC'ye dönük üretmiş olduğu politikaların önem arz ettiğinin, en azından ilişkileri geliştirme ve kurumsallaşma yönünde yaptığı çalışmalarla Türkiye'nin bu ülkelerle olan iş birliğine katkıda bulunduğunun da söylenmesi ihmal edilmemelidir.

Nihayetinde bağımsızlıklarından sonraki ilk 10 yılda, OATC, beklediği desteği göremediği için Türkiye'ye karşı güvenlerini yitireceklerdi. Türkiye, Nahçıvan üzerinden koridor açıp enerji ve ekonomik konularda iş birliği geliştiremediği, bu konuda mevcut hükümetlerin edilgen davrandıkları için boşluğu daha çok Rusya'nın doldurduğu gözlemlenecekti. Dolayısıyla, OATC ile ilişkiler, Ecevit iktidardan ayrıldığı dönemde, ilk günkü heyecanından uzaklaşıp temenni boyutunda kalacaktı. İlişkilerdeki etkisizlik, Türkiye'nin önder ülke olmasının daha sistemli, uzun vadeli ve nitelikli kurumların koordinasyonu ile gerçekleştirilmesi noktasında da öğretici olacaktı.

KAYNAKLAR

- “Daha Çok Üreten Hakça Bir Düzen”, Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi, DSP Yayınları No:9, Sistem Ofset, Ankara, 1987.
- “Gözün aydın Türkiye”, DSP Seçim Bildirgesi, Demokratik Sol Parti Yayını, 1991.
- “DSP ile Dürüst Yönetim, Hakça Düzen, Ulusal Birlik”, Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi, Demokratik Sol Parti Yayını, 1995.
- “Dürüst Yönetim, Hakça Düzen, Ulusal Birlik, İnançlara Saygılı Lâiklik”, DSP Seçim Bildirgesi, Demokratik Sol Parti Yayını, 1999.
- “Sessiz Devrim: DSP’nin Ülke Sorunlarına Yaklaşımları ve Çözüm Önerileri”, DSP Seçim Bildirgesi, Demokratik Sol Parti Yayını, 2002.
- “ABD’nin verdiği rolü üstleniyor”, Cumhuriyet, 10 Ekim 1991.
- “Cohen ile Kritik Diyalog”, Milliyet, 16 Temmuz 1999.
- “Demirel’in Türk âlemine önderliği boşlukta kaldı”, Cumhuriyet, 26 Eylül 1993.
- “DSP dün umuttu, şimdi zorunluluk”, Milliyet, 05 Ocak 1994.
- “DSP, solda ulusal birlik istiyor”, Cumhuriyet, 8 Ağustos 1994.
- “Ecevit Berlin’de”, Cumhuriyet, 13 Şubat 1992.
- “Ecevit kardeşliği baltalıyor”, Cumhuriyet, 07 Ekim 1991.
- “Ecevit, Kumbaracıbaşı’nın istifasını istedi”, Cumhuriyet, 07 Mart 1992.
- “Ecevit, Türk birliği önerdi”, Cumhuriyet, 22 Ocak 1992.
- “Ecevit: Batılı müttefikler uyarılmalı”, Milliyet, 18 Aralık 1993.
- “Ecevit: Demirel gün kurtarıyor”, Cumhuriyet, 26 Ekim 1992.
- “Ecevit: Şimdi eylem zamanı”, Milliyet, 28 Temmuz 1993.
- “Ecevit: Türkiye yalnızlıktan kurtuldu”, Cumhuriyet, 26 Şubat 1992.
- “Ecevit’e göre SHP ve CHP ile ayrılıklar derinleşiyor”, Cumhuriyet, 17 Eylül 1993.
- “Ecevit’in görüşü bizimle birleşti”, Cumhuriyet, 07 Ekim 1991.
- “Ecevit’ten protesto”, Milliyet, 10 Mart 1992.
- “Ecevit-Cindoruk görüşmesi”, Cumhuriyet, 7 Şubat 1992.
- “Eleştiri okları CHP’ye”, Milliyet, 08 Aralık 1997.
- “İstikamet Nahcivan”, Cumhuriyet, 23 Mayıs 1992.
- “Karabağ tartışması Meclis’i karıştırdı”, Cumhuriyet, 05 Mart 1992.
- “Şahinler-Güvercinler”, Milliyet, 22 Mayıs 1992.
- “Taleplerimiz reddedilmedi”, Milliyet, 03 Mart 2002.
- “Ulusal Uzlaşma Anayasası”, Cumhuriyet, 31 Mart 1991.
- “Ürdün’den Önemli Mesajlar”, Milliyet, 28 Aralık 1992.
- “Ürünü Derme Zamanı”, Bülent Ecevit’in 2 Ekim 1994 Günü Ankara’da Demokratik Sol Parti Üçüncü Olağan Kurultayında Yaptığı Konuşma, Demokratik Sol Parti Yayını, Ankara, 1994.
- Aydın, Mustafa, “Kafkasya ve Orta Asya’yla İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt:III (2001-2012), İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- Aydın, Mustafa, “KOA’da Darbe-Suikast Girişimleri ve T.C. Vatandaşları”, Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt:III (2001-2012), İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- Başbakan Bülent Ecevit’in Konuşmaları (01 Mart 1999-31 Mayıs 1999), Başbakanlık Basın Merkezi, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1999.
- Başbakan Bülent Ecevit’in Konuşmaları, (04 Haziran 1999-30 Eylül 1999), Başbakanlık Basın Merkezi, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1999.

- Başbakan Bülent Ecevit'in Konuşmaları, (02 Ekim 1999-31 Aralık 1999), Başbakanlık Basımevi, Ankara 2000.
- Başbakan Bülent Ecevit'in Konuşmaları, (01 Ocak 2000-30 Mart 2000), Başbakanlık Basımevi, Ankara 2000.
- Başbakan Bülent Ecevit'in Konuşmaları, (01 Temmuz 2001-30 Eylül 2001), Başbakanlık Basımevi, Ankara 2001.
- Başbakan Bülent Ecevit'in Konuşmaları, (02 Ekim 2001-30 Aralık 2001), Başbakanlık Basımevi, Ankara 2002.
- Başlamış, Cenk, "Büyük Oyun Bitmedi", Milliyet, 28 Mayıs 2000.
- Bila, Fikret, "Sovyetlerle 'arabuluculuk' önerisi", Milliyet, 05 Mart 1990.
- Bila, Fikret, "Ecevit'ten Ermenistan'a uyarı", Milliyet, 26 Şubat 1992.
- Bila, Fikret, "Ecevit'ten sosyal demokratiğe ret", Milliyet, 23 Temmuz 1992.
- Bila, Fikret, "Batı sosyal demokratları, sağın dümen suyuna girdi", Milliyet, 02 Şubat 1993.
- Bila, Fikret, "Ecevit'ten çağrı", Milliyet, 02 Temmuz 1997.
- Bila, Fikret, "GB'de yeniden müzakere", Milliyet, 22 Temmuz 1997.
- Bila, Fikret, "Yeni Bir Dünya", Milliyet, 13 Aralık 1997.
- Bila, Fikret, "Gölge etme", Milliyet, 20 Aralık 1997.
- Bila, Fikret, "Sezer ve İran", Milliyet, 03 Haziran 2000.
- Bila, Fikret, "Devleti değil özel sektörü küçülttük", Milliyet, 07 Ekim 2001.
- Bila, Fikret, "Ecevit'ten Bush'a: Taliban devrilmeli", Milliyet, 26 Eylül 2001.
- Bila, Hikmet, "Ecevit ne demişti?", Milliyet, 26 Mayıs 1999.
- Cıvaoğlu, Güneri, "Umut ve Kâbus", Milliyet, 13 Nisan 2000.
- Çakır, Ruşen ve Kartay, Günseli, "Moskova, Ankara'ya kuşkuyla bakıyor", Cumhuriyet, 08 Aralık 1991.
- Çakır, Ruşen, "Bütün yollar dış Türklere çıktı", Cumhuriyet, 09 Aralık 1991.
- Davutoğlu, Ahmet, Stratejik Derinlik, 30.bs., Küre Yayınları, İstanbul 2009.
- Ecevit, Bülent, Değişen Dünya ve Türkiye, Demokratik Sol Parti Yayınları, Ankara 1990.
- Ecevit, Bülent, "Bölge-Merkezli Dış Politika", Yeni Türkiye Dergisi, Mart-Nisan 1995.
- Elekdağ, Şükrü, "Dış Politika, Kıbrıs, Çiller ve Ecevit", Milliyet, 17 Ekim 1993.
- Goble, Paul A., "Coping with the Nagorno-Karabagh Crisis", Fletcher Forum of World Affairs, Cilt:16, No:2.
- Heper, Doğan, "Ecevit ve Ülkenin Beklentisi", Milliyet, 18 Mayıs 1999.
- İlcutluğ, Mert ve Sancar, Rüya, "Global Türklere'in Zirvesi", Milliyet, 01 Mayıs 1998.
- Kesgin, Gökçen "Bülent Ecevit", in Türk Dış Politikasında Liderler: Süreklilik ve Değişim, Eylem ve Söylem, Yayına Hazırlayan: Ali Faik Demir, Bağlam Yayınları, İstanbul 2007.
- Kohen, Sami, "Dış politikada 100 gün", Milliyet, 10 Ekim 1997.
- Kohen, Sami, "Bir yıllık dış politika bilançosu", Milliyet, 07 Temmuz 1998.
- Kohen, Sami, "Öteki tehlikeye dikkat!", Milliyet, 07 Ekim 2001.
- Kohen, Sami, "Hem Doğu, hem Batı", Milliyet, 24 Ekim 2001.
- Konuralp, Emrah, Ecevit ve Milliyetçilik, Togan Yayınları, İstanbul, 2013.
- Kuloğlu, Armağan, "Rusya Federasyonu'nun Yeni Kafkasya Politikası", Stratejik Analiz Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, 2000.
- Kurtulmuş, İrfan, "Ecevit Kopenhag'ta", Milliyet, 29 Ekim 1994.
- Öymen, Örsan, "Yeni Dünyada Türkiye yerini alır", Milliyet, 07 Kasım 1997.
- Özalp, Güven, "İlk defa eşitiz", Milliyet, 08 Aralık 2000.

- Özcan, Gencer, “Doksanlı Yıllarda Türkiye’nin Değişen Güvenlik Ortamı”, içinde En Uzun On Yıl, 2.bs., (Der.) Özcan, Gencer ve Kut, Şule, Büke Yayınları, İstanbul 2000.
- Rumlara yol açıldı”, Cumhuriyet, 27 Şubat 1995.
- Sazak, Derya, “Ecevit’le Ufuk Turu”, Milliyet, 08 Mart 1992.
- Sazak, Derya, “Barışa Yolculuk”, Milliyet, 03 Kasım 1994.
- Sazak, Derya, “Ecevit’in İran Uyarısı”, Milliyet, 03 Mayıs 1995.
- Sazak, Derya, “Ecevit’i sarsan krizler”, Milliyet, 07 Ekim 2001.
- Sirmen, Ali, “Türkmenistan’dan”, Milliyet, 26 Ekim 1994.
- TBMM Tutanak Dergisi, 25 Aralık 1991, B:20, O:1.
- TBMM Tutanak Dergisi, 04 Mart 1992, B:44, O:1.
- TBMM Tutanak Dergisi, 21 Nisan 1992, B:66 O:1.
- TBMM Tutanak Dergisi, 23 Nisan 1992, B:68, O:1.
- TBMM Tutanak Dergisi, 20 Mayıs 1992, B:78, O:1.
- TBMM Tutanak Dergisi, 23 Nisan 1993, B:94, O:1.
- TBMM Tutanak Dergisi, 27 Nisan 1993, B:95, O:1.
- TBMM Tutanak Dergisi, 21 Ocak 1996, B:48, O:1.
- TBMM Tutanak Dergisi, 10 Mart 1996, B:21, O:1.
- TBMM Tutanak Dergisi, 09 Aralık 1996, B:28, O:2.
- TBMM Tutanak Dergisi, 14 Ocak 1997, B:45, O:1.
- TBMM Tutanak Dergisi, 10 Temmuz 1997, B:119, O:1.
- TBMM Tutanak Dergisi, 16 Aralık 1997, B:28, O:2.
- TBMM Tutanak Dergisi, 12 Ocak 1999, B:42, O:1.
- TBMM Tutanak Dergisi, 04 Haziran 1999, B:11, O:1.
- TBMM Tutanak Dergisi, 07 Haziran 1999, B:12, O:1.
- TBMM Tutanak Dergisi, 28 Aralık 1999, B:46, O:1.
- TBMM Tutanak Dergisi, 29 Mart 2000, B:73, O:2.
- TBMM Tutanak Dergisi, 20 Aralık 2000, B: 37, O:1.
- TBMM Tutanak Dergisi, 12 Aralık 2001, B:38, O:3.
- Yalçın, Nilüfer, “Türkiye’de Dış Türkler Sorununun Dünü Bugünü Yarını”, Yazı Dizisi, No:3, Milliyet, 28 Mart 1990.
- Yaş, Zeyrekli, Sedef, “Türkiye’nin Orta Asya Politikasında Süleyman Demirel’in Rolü”, Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, 2013.
- Yinanç, Bahadır, “Ecevit’i terleten soru”, Milliyet, 18 Ocak 1993.